

1-2-3.
szám

SZÉKELY

ÚTKERESŐ

♦ IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT ♦ MEGJELENIK SZÉKELYUDVARHELYEN ♦ III. ÉVFOLYAM ♦ 1992 ♦

□ Róth András Lajos: **ÚTKERESŐBEN** □ **ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA** □ Ferenczi István: **GONDOLATOK A SZÉKELYEK KORAI TÖRTÉNETÉRŐL** □ Kelemen Katalin: **KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR EMLÉKEZETE** □ Tankó Gyula: **A GYIMESI CSÁNGÓK SZÁRMAZÁSTUDATA** □ Balogh Edgár: **TÖPRENGÉS VARGYAS SORSÁRÓL** □ Barabás István: **LAPSZEMLE — MADÁRTÁVLATBÓL** □ Horpácsi Sándor: **VÉRBOSSZÚ BÁCSKÁBAN** □ Cseres Tibor: **MÉG EGYSZER BEZDÁNRRÓL** □ Bertényi Iván: **ERDÉLY CÍMERE** □ Bakay Kornél: **A MAGYAR SZENT KORONA VÉDELMEBEN** □ **HÍREK KÁRPÁTALJÁRÓL** □ Benkő András: **ZENETÖRTÉNETÜNK** □ Kardalus János: **PÁRHUZAMOK** □ Nagy Olga: **A SZABADÍTÓ HŐS; EGY GYERMEKKORI EMLÉK** □ Penckőfer János: **HARMADNAPRA** □ Szőcs János: **A MOLDAVI CSÁNGÓ MAGYAROKRÓL** □ Nagy Gáspár, Jancsik Pál, Beke Sándor, Reményik Sándor, Ráduly János **VERSEI** □

AZ EGÉSZ VILÁGNAK:
A KELETI NYELVTUDOMÁNY
ALAPVETŐ NAGYSÁGA

NEKÜNK KONFITÁRSÁINAK MEG
A HAZASZERETET ÉS A TUDÓS
ÖNFELÁLDOZÁS ÖRÖK PÉLDÁJA

Csutak Levente: Körösi Csoma Sándor

ÚTKERESŐBEN

Ha csak pár százan vagy pár ezren lennének, akkor is helyünk lenne ezen a földön, Erdélyben. Tény, hogy itt vagyunk, s ha megfogyatkozva is, de tömbben, melyen nem tudott változtatni sem évszázadok vihara, se emberek eltorzult hatalom- és dicsvágya. Tényként vagyunk itt, s érezzük minden ízünkben hovatartozásunkat. Kötődünk fizikailag a földhöz, kötődünk szellemileg, lelkileg az összmagyarsághoz. S csak annyiban vagyunk székeltek, amennyiben ez erkölcsi és lelki tartást jelent, amennyiben történelmi ragaszkodást feltételez nagy-szerű tájainkhoz, nagynevű elődeinkhez. Nem tudom megtenni, hogy ne idézzem az *Erdély öröksége* sorozatban megjelent, *Tündérország* című kötet előtanulmányának szerzőjét, Ravasz Lászlót, az erdélyi szellemről:

„A táj és a nép összefüggésében valami olyan titokzatosság rejtőzködik, mint a szerelemben, a társkeresésben. A tájak sokszor századokig várnak s nem akad olyan nép, amelyik meglakja őket. Akik jönnek, tovább mennek vagy elsodorja őket az élet nagy forgataga. A népek is vándorolnak, nyugtalanul keresnek egy helyet, amely fészük, hazájuk legyen. Sokáig nem találják meg s ezért mennek mindig tovább. De ha egyszer megtalálja egy nép azt a tájat melyet egy örök végzés jelölt ki számára: összeforrt s megkezdődik egymás sorsának kölcsönös meghatározása. A táj dolgozik az emberen, az ember a tájon.”

Ha lapunkban meg is fogalmazódtak olyan jelzők mint „máktérmező magyar”, „vándorszékely”, mellettük olyanok is napvilágot láttak mint *helytállás, kitartás, útkeresés*.

A mi útkeresésünk nem jelenti másoknak úttól való megfosztását. Tág a „hadszíntér”, több felől vezet ide út, s amint a párhuzamos egyenesek, melyek a távolban találkoznak, útjaink is találkoznak... csak a távolságot szeretnénk csökkenteni. Ez a magyarság kebelében magyar-székelő mesebeli régiséggel rója az általa már rég kitaposott utat, s új csapások vágásától sem idegenkedik. De bármilyen messze is vigye a lába, bármilyen beilleszkedő ferdítéssel is írja, használja

a nevét, mindig megmarad annak, ami volt: „ősmagyar székelynek” vagy „székelymagyarnak”-nak. Ahogy tesszik. Lelki atavizmus ez, mely generációk múlásával is felüti a fejét. Ha túl messze is vándorolt, ahonnan nem mindig van visszatérés, híre, műve, annak szellemisége mind visszahat ránk. Hadd ne soroljak példákat. Egy középiskolás is kapásból mondaná őket. S ne csak a nagyokra gondoljunk, hanem azokra a névtelenekre is, akiknek szellemi vagy fizikai munkája, valamilyen formában, messze idegenben tárgyiasult.

Az utat keressük, s nem csak a nagyvilágban — minden látszat ellenére —, hanem főleg itthon. *Megmaradásunk útjait* keressük s ez nem lehetséges önfelmérésünk, önmegmértetésünk nélkül. A vitatkozom magammal, vitatkozunk magunkkal jelenség ma már mindennapos. Nem egységet bomlasztó vita ez, csak a sokszínűség — divatos szóval a pluralizmus — jele. S hogy a különböző vetületű szellemi, politikai, erkölcsi összecsapások során a mag közé vegyül be ocsú is ... hát Istenem, a nagy Értékrendező rostája úgy is kiszitálja belőle azt, s marad az, ami maradt is mindig, az egyetemesen és sajátosan is érvényes érték, a Jó. A Jó pedig előbb-utóbb mindig révbe ér.

Történelmi entitásunk megkérdőjelezhetetlen. Kétség nem fűződik hozzá. *Útkeresésünk* azon szálaknak keresése, amelyek révén önmegmértést kapunk, meggyőződünk saját igazunkról, anélkül, hogy ezáltal kismiznénk másokat, felismerjük hibáinkat, s ezek révén még jobban megismerjük önmagunkat. Ezen a téren akad feladatunk bőven, hiszen ezáltal szorosabbá válhatnak nagy nemzettestünkkel összekapcsoló köteleink.

Újból csak Ravasz Lászlót idézem, aki az *erdélyi életszabályról* így vélekedik: „Ha egyszer politikai és katonai hatalommal egy kis nemzet nagygyá nem teheti önmagát, világos dolog, hogy belső kérdéseink megoldására is ez a szabály: „nem erővel, nem hatalommal, hanem az én lelkem által”... „Non est volentis neque currentis, sed miserentis est Dei”.

Róth András Lajos

ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA

Szerkesztőségünk örömmel értesíti olvasóit és munkatársait, hogy a III. évfolyamba lépett SZÉKELY ÚTKERESŐ bekerült a szerkesztés alatt levő kanadai ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA című négykötetes munkába. Bagossy László úrnak, az enciklopédia főszerkesztőjének kérésére ismer-tetjük az ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA ÁLTALÁNOS TÁJÉKOZTATÓJÁT.

— Az ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA olyan összefoglaló mű, mely lexikális részletességgel és tárgyilagos hűséggel az tájékoztatást a magyarság múltjáról és jelenéről — különös tekintettel a magyarságnak a világban elfoglalt kulturális, tudományos és művészeti helyzetére.

— Képet ad Magyarországról, az elszakadt területekről, a kimagasló magyar emlékekről — otthon és világszerte.

— Ismerteti a szóránymagyarság életét a lassan kallódásra kerülő adatok halmazát; az emigrációs magyar élet múltját és jelenét.

— Bemutatja a magyarság történelmi nagyságait és azokat, akik képességeikkel az emberiség egyetemes fejlődéséhez járultak hozzá. Tiszteleg azok előtt, akik életmunkájukkal a magyarság érdekeit szolgálták vagy szolgálják — akár magyarok, akár nem.

— Az ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA 4 kötetben, gazdag képanyaggal jelenik meg, hozzávetőleg 24 ezer címszó terjedelemben. Aránylag rövid cikkeket hoz. Nem pótol szaklexikont, de bő utalást ad bármely magyar vonatkozású téma részletesebb megismeréséhez. Sok összefoglaló táblázattal, térképpel és színes műveléssel egészül ki.

— Az ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA politikamentes, tudományos jellegű munka, abban idegen érdekek nem érvényesülnek — kizárólag az egyetemes magyarság érdekeit szolgálja. A szerkesztés nyelve magyar, az első kiadás magyar nyelvű lesz. A kötetek megjelenése az emigrációs magyar sajtóban lesz meghirdetve. Az első kiadást angol nyelvű díszkiadás követi, aminek kötetei elhelyezésre kerülnek a világ legfontosabb könyvtáraiban.

— A szerkesztési munka 1981-ben indult és 1988-ig több mint 300 személy kapcsolódott be az adatgyűjtés és feldolgozás munkájába, ami az öt földrész magyar vonatkozású anyagára terjed ki. A szerkesztők és cikkírók az egyes témakörök elismert szakértői; írók, publicisták, egyetemi tanárok, lelkészek, rajz- és grafikusművészek, könyvtárosok és magyar közösségek vezető személyei.

— Az ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA nyomdai előállítására, a kötetek kiadására és terjesztésére 1984-ben Kanadában, Calgary székhellyel alapítvány létesült. Kanada kormányának a Lexikon Alapítványt — Hungarian Ethnic Lexicon Foundation néven — bejegyezte, alapszabályait jóváhagyta, nyereségmentes vállalkozásnak minősítette, tevékenységét folyamatosan ellenőrzi és anyagilag támogatja.

Editorial Committee
Szerkesztő Bizottság

BEKE SÁNDOR

1961. október 3-án született Brassóban. Szülővárosában érettségizett, majd a kolozsvári Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet unitárius hallgatója lett. 1983-ban félbeszakította egyetemi tanulmányait, 1984-ben Székelyudvarhelyen telepedett le, ahol könyvtárosként és kultúrfelelősként dolgozott. 1990-ben újságírói képesítést szerez. Jelenleg a zetelaki (Hargita megye) Elméleti Líceum helyettes-tanára. Alapító-főszerkesztője a SZÉKELY ÚTKERESŐ irodalmi és művelődési folyóiratnak, ügyvezető igazgatója az ERDÉLYI GONDOLAT KIADÓ-nak és a SZÉKELY ÚTKERESŐ KIADVÁNYOK felelős szerkesztője. Első verse tizenöt éves korában (1977) jelent meg a BRASSÓI LAPOK-ban. Diákkorában, 1977-1979 között egy brassói diáklap magyar oldalainak a szerkesztője. 1979-ben a BRASSÓI LAPOK irodalmi körének tagja. Azóta majdnem félezer versét, riportját, recenzióját, műfordítását közölte a KORUNK, IGAZ SZÓ, A HÉT, UTUNK, ELŐRE, IFJÚMUNKÁS, FALVAK DOLGOZÓ NÉPE, MUNKÁSÉLET, IGAZSÁG, ECHINOX, HARGITA és más lapok, 1989 decembere után a LÁTÓ, KELET-NYUGAT, ROMÁNIAI MAGYAR SZÓ, TEKINTET, SZÉKELY ÚTKERESŐ, BIHARI NAPLÓ, TROMF, SZAMOSHÁT, HARGITA NÉPE, ARÉNA, KLIPP és UDVARHELYI HÍRADÓ. Társ szerkesztője az 1985-ben, a KRITERION KÖNYVKIADÓ gondozásában megjelent ALAPMŰVELET című fiatal költők antológiának. Verskötete MADÁRTEMETŐ címmel megjelenés előtt áll az ERDÉLYI GONDOLAT KIADÓ-nál.

BALÁZSI DÉNES

1936. december 12-én született Recsenyén (Hargita megye). Iskoláit szülőfalujában, Homoródszentmártonban és Székelykeresztúron végezte. Két évig Pál-falván és Bágyban tanító, majd a kolozsvári Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet unitárius hallgatója. 1960 és 1962 között a székelyszentmihályi unitárius egyházközség lelkésze. 1963-ban beiratkozik a marosvásárhelyi Tanárképző Főiskolára ahol román-magyar szakos tanári oklevelet szerez. 1966 őszétől a székelyszentléleki általános iskola tanára. Szervezője és gondozója a szentléleki Múzeum-háznak. 1991 szeptemberétől a SZÉKELY ÚTKERESŐ szerkesztője. Riportjait, tudósításait, néprajzi dolgozatait közölte a HARGITA, FALVAK DOLGOZÓ NÉPE, A HÉT, MŰVELŐDÉS, ÚJ ÉLET, NÉPISMERETI DOLGOZATOK, HARGITA KALENDÁRIUM, SZÉKELY ÚTKERESŐ. Társ szerkesztője a Budapesten megjelent A DUNA MENTI NÉPEK HAGYOMÁNYOS MŰVELTSÉGE című néprajzi tanulmánykötetnek.

CSOMORTÁNI MAGDOLNA

1960-ban született Csikmindszenten. Iskoláit szülőfalujában kezdte, majd Csíkszeredában folytatta, ahol 1979-ben a Matematika-Fizika Líceumban érettségizett. 1983-ban magyar-francia szakos tanári oklevelet szerzett a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen. Ezután Erkörtvélyesen, Csíkszentdomokoson tanított, majd rövid ideig a csíkszeredai Megyei Könyvtár bibliográfusként dolgozott. 1989 decembere után a csíkszeredai 4-es számú Ipari Líceumban tanított, miközben Hargita megye Tanfelügyelőségén magyar szakfelügyelőként is tevékenykedett. Jelenleg a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem magyar tanszékén tanít. 1990 szeptembere óta a SZÉKELY ÚTKERESŐ szerkesztője. Nyelvészeti, névtani írásait 1982-től közli a Nyírk, recenziói és kritikái a SZÉKELY ÚTKERESŐben láttak napvilágot.

GYÖNGYÖSSY JÁNOS

1955-ben született Székelyudvarhelyen. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd Bukarestben vegyész-mérnöki oklevelet szerzett. Rövid ideig mérnök volt Kiskapuson, majd hazakerül Székelyudvarhelyre. 1977-től járja a Székelyföldet és készíti építéstörténeti tanulmányait a székely erődített templomokról. 1984-ben a székelyföldi erődített templomokat bemutató rajzaiból kiállítás nyílt Székelykeresztúron, Székelyudvarhelyen és Csíkszeredában. 1990 és 1991 között a SZÉKELYSÉG, majd 1991 szeptembere óta a SZÉKELY ÚTKERESŐ szerkesztője. Tagja az ERDÉLYI MÚZEUM EGYESÜLET-nek, 1990-től a ZÜRICH M. MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET is felvette soraiba. Tanulmányait, cikkeit közölte a MŰVELŐDÉS, REFORMÁTUS SZEMLE, KERESZTÉNY MAGVETŐ, HÍDFŐ, SZÉKELYSÉG, UDVARHELYI HÍRADÓ és a magyarországi MŰEMLÉKVÉDELEM, RUBICON, PAVILON. SZÉKELYFÖLDI ERŐDÍTETT TEMPLOMOK című építéstörténeti tanulmányait tartalmazó kötete előkészületben van.

KELEMEN KATALIN

1962. február 15-én született Székelytamásfalván (Kovácsna megye). Iskoláit szülőfalujában kezdte, majd a brassói Történelem-filológia Líceumban érettségizett. 1984-ben magyar-francia szakos tanári oklevelet szerzett a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen. 1984 és 1990 között a balánbányai 1-es számú Általános Iskolában tanított. 1990 óta a csíkszeredai Megyei Könyvtárban dolgozik bibliográfusként, illetve a Dokumentációs részleg könyvtárosaként. 1991 szeptembere óta a SZÉKELY ÚTKERESŐ szerkesztője. Írásai a SZÉKELY ÚTKERESŐben láttak napvilágot.

KOZMA MÁRIA

1948. augusztus 18-án született Karcfalván (Hargita megye). Középiskolai tanulmányait Csíkszeredában végezte, majd a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar tanári oklevelet. Később ideig Varságon tanított, majd 1976-ban visszatért Csíkszeredába, ahol másfél évig a Megyei Múzeum munkatársa. Ezt követően a Mikó Könyvtárban végzett dokumentációs munkát régi könyveink szakértőjeként. Jelenleg a Megyei Könyvtár igazgatója. 1991 szeptemberétől a SZÉKELY ÚTKERESŐ szerkesztője és főszerkesztője az 1991-ben megalakult ERDÉLYI GONDOLAT KIADÓ-nak. Első írásait az Utunk közölte. Megjelent művei: FESTETT KÁPOSZTALEPKE (Forrás sorozat, Elbeszélések, karcolatok, Bukarest, Kriterion, 1970); KÖZNAPI IRGALOM (Elbeszélések, karcolatok, Kolozsvár, Dacia, 1980); IDŐVALLATÓ (Elbeszélések, Bukarest, Kriterion, 1983); KŐ, HA ÚTIK. A JÁTÉK. (Két kisregény. Kolozsvár, Dacia, 1984); AZ EMBER BOLOND TERMÉSZETE (Regény. Bukarest, Kriterion, 1987); RÖVIDFILM ESŐVEL (Karcolatok. Kolozsvár, Dacia, 1988); LIDÉRCZÖLD CSAPDA (Regény. Bukarest, Kriterion, 1989); IDŐVALLATÓ (Regény. Elbeszélések. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991); BORSÓSÉL (Regény. Szekszárd, Babits Kiadó, 1991).

RÓTH ANDRÁS LAJOS

1953. június 21-én született Kézdivásárhelyen. Középiskoláit szülővárosában végezte, majd történelem szakos tanári oklevelet szerzett a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen. 1978 őszétől 1990 őszéig a székelyudvarhelyi Dr. Bánya János Ipari Líceum tanára, az utolsó évben igazgatója is. 1990 áprilisa óta a SZÉKELY ÚTKERESŐ szerkesztője, s ez év őszétől a székelyudvarhelyi „Haáz Rezső” Múzeum könyvtárszakos múzeológusa is a Tudományos Könyvtár részlegen. Könyvbírálatait, közéleti- és ismeretterjesztő írásait közölte a HARGITA, BRASSÓI LAPOK, A HÉT, MŰVELŐDÉS, SZÉKELY ÚTKERESŐ, SZÉKELYSÉG és UDVARHELYI HÍRADÓ.

Újabb nézetek a székelyek hun származásával kapcsolatban (2)

6. Mindezek felül Erdélyből mind a mai napig ismeretlen a legcsekélyebb hun lelet (tévedés ne essék: nem hun kori, de valószínűs hun régészeti emlék). Ha az egyik hun néptörzsek ide húzódtak volna, legalább félévezredes itt-tartózkodásának, ha még oly csekély, de régészeti anyagának kellett volna maradnia; márpedig ilyenek ez idő szerint teljességgel hiányzanak!

Valószínűleg nem Anonymus mondta ki először az Attilától származás lehetőségét (ezt minden bizonnyal a nyugati krónikás Viterbói Gottfriedtől kölcsönözte), viszont nagyon valószínűleg ő fogalmazta meg először, tőle vették át későbbi krónikások s az alsó papság közvetítésével terjedt el a székely népcsoport szellemi kincsestárba.

Anonymus (III. Béla király (1172-1196) „Névtelen jegyzője”; 1. még Györffy György: Anonymus. *Rejtély avagy történeti forrás?* Válogatott tanulmányok. Hermes Könyvek Bp. 1988.) szemlélete tükröződik a székelyek Attilától származtatásában. Értesülése, vagy nézete szerint a honfoglaló magyarság Pannóniában találta a székelyeket. Márpedig egy, a honfoglalás előtt is földet birtokló magyar népelem Attilához, Pannónia hajdani urához kötése egészen magától értetődő egy, a hun nagyfejedelmre való visszavezetésben jogalapot látó szerző számára. A székelyeknek Attila népeként való feltüntetése értelmében a magyarság jogfolytonossága Attila óta megszakítatlan. E tekintetben az Attila-székely kapcsolat szintén a birtoklást „törvényesítő” származtatások sorába állítható.

Más kérdés, hogy Anonymus élő hagyományt őrzött-e meg a székelyek itt talált népként bemutatásával kapcsolatos állításával, vagy ez esetben is szépen hangzó elméletéről van-e szó? A részletekbe merülés helyett — Györffy nyomán — mindössze néhány „furcsaságra” óhajtok figyelmeztetni.

1. A szerző műve 9. és 11. fejezetében, a honfoglalás előtt Pannóniában lakozó népek sorában nem említi a székelyeket. Minthogy e felsorolást a Szent László kori (elveszett ún.) ősgestából vette át, valószínűleg ebben szó sem esett a székelyekről...

2. Ménmarót meg a székelyek együttes, azonos területen (Biharban) való szerepeltetése nem történeti okokra vagy hagyományra vezethető vissza. A székelyek egyik csoportjának e területen említése vele egykorú népi viszonyok visszavetítése a honfoglalás korába. A hajdani Bihar megye középső része — régóta tudottan — az Árpád-korban székelyek lakta terület volt. A Váradi Regestrum 1217. évi adata szerint a székelyek e tájakon „Székelyszáz” várjobbágy századot alkottak. Emléküket őrzi az Érmelléki Székelyhíd, a Nagyváradtól délre fekvő Székelytelek. A bihari (a későbbi udvarhelyszéki) székelység zöme a Sebes-Körös völgyében Telegd környékén (innen a székelyföldi telegdi főesperesség) a Báródságban lakhatott a kalotaszegi Székely vízéig, no meg a többi Székely összetételű földrajzi név határaiig.

Anonymus székelyeket említő megjegyzése csak a kora középkori településtörténet tekintetében hasznosítható, hiszen további adalékkal járul a hajdani bihari székelység ismeretéhez, de nem a honfoglalás korára, hanem a XII-XIII. század fordulójára vonatkozóan.

3. A honfoglaló magyarok székelyekre Pannóniában talált állításának történeti hagyományra visszavezetése lehetséges, noha nem bizonyítható. Anonymus elbeszélése szerint a honfoglaló magyarok kománokat (kunokat) találtak az állítólagos Glád „országban”. Ez a tény óvatosságra int a székely itt-lét megítélés tekintetében is...

Annyi kétségtelen, hogy a székely kérdés tekintetében Anonymus és az irodalmi elképzelését tovább építő hun-magyar és más, hasonló tartalmú történelmi művek állítása nem fogadható el hiteles adatnak, nem építhetünk rájuk!

MI A KÖZE CSABA „KIRÁLYFINAK” A SZÉKELYEKHEZ? (1)

Az idősebb székely nemzedék tagjai körében makacsul élő hagyomány szerint (ez a téves nézet bekerült az ún. „székely himnuszba” is) Attila (vagy inkább Etele) hun nagyfejedelm halála után a hun uralom ellen föllázadt különböző (elsősorban germán) törzsek és népek 453-ban véres csatában levertek a kárpát-medencei vékony hun uralkodó réteget, s azok maradékai, mintegy 3000 fegyveres, Csaba „királyfi”, Attila legkisebb fiának vezetésével Erdély bércek koszorúzza területére húzódtak. Itt vészelték át évszázadokat, itt csatlakoztak a honfoglaló magyarokhoz. E XIII. századi tudakos papi forrásra (krónikára) visszavezethető állítással szögesen szembe helyezkedik egy (korábbi írásomban már említett) sokkal hitelesebb adat.

Attila birodalmának bukása után ui. a hun maradékok előbb Dobrudzsába, majd a Fekete-tengertől keletre fekvő füves síkságrészre húzódtak. Az ott talált, mindenekelőtt török nyelvű népelemeket megszervezve új birodalmat alapítottak. Ez, változtatva, legalábbis kezdetben, hol hun, hol bolgár néven szerepel

Ferenczi István

GONDOLATOK A SZÉKELYEK KORAI TÖRTÉNETÉRŐL (IV)

a történeti forrásokban. A bolgár (magyarul= 'keverék') népnév ennek az új államalakulatnak a korában, tehát a VI. század második felében tűnik fel először, azaz a hunok meg a Fekete-tenger melléki egyéb török népségeket keveredéséből keletkezett új népalakulást jelzi. Benne számbelileg nem a hihetőleg z-s nyelvjárást beszélt hunok, hanem az r-es nyelvet beszélő ogur-törökök voltak többségben (Ld. Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Bp. 1930. 97.). Eme új államalakulatnak többé-kevésbé szerves folytatása Kovrátnak (Kubrát-nak) az ősmagyarság legalább egy részét is magába foglaló onogur- (= tíz ogur) bolgár birodalma.

Ennek a népkeveredésnek az igazolására sokat mondó, hiteles adattal rendelkezünk. A (későbbi) dunai-bolgárok (a mai bulgárok török ősei) megőrződött névjegyzékén az első fejedelmek között említődik a hun Irnek (Irnäk), Attila legkisebb fia (vö. Detschew, D.: *Der ostgermanische Ursprung des bulgarischen Volksnamens*. In: Zeitschrift für Ortsnamensforschung. II. 198-216.). A bolgár fejedelmi névjegyzék határozott állítása értelmében tehát Irnek (Irnäk) volt Attila legkisebb fia, nem pedig Csaba!

Eme, első pillanatra talán elképesztő állítás olvastán joggal kérdezheti bárki: de hát akkor voltaképpen ki volt Csaba, mikor élt, hol szerepelt?

A rejtély megfejtésére talán Németh Gyula idézett művének egyik felismeréséből indulhatunk el. A kérdés megértéséhez tárgyunktól látszólag messzebbre kell kalandoznunk.

Az ehhez fűződő értesülését minden bizonnyal magyar előke-

lősegektől szerzett Kónsztantinosz Porfirogennetosz bizánci császár 948-952 között írt, *De administrando imperio* (A birodalom kormányzásáról) című műve 38. fejezetében a következőkről számol be: „... Háború támadván a turkok (magyarok) és (...) a besenyők között, a turkok tábora megveretett és két részre oszlott. (Noha Kónsztantinosz szövegéből nem tűnik ki egészen világosan, helyiütt korábbi, föltehetőleg VIII. század közepi besenyő rohamról van szó, nem a 895-ben bekövetkezett etelközi-iről!) Az egyik rész kelet felé, Perzsia felé (a mai Ázerbajdzsánba) telepedett le és ezeket mai napig is *Szabártói ászfáloi*-nak (rendíthetetlen szavárd-nak) nevezik. A másik rész pedig nyugat felé ment lakni vajdájával és fővezérével, Levedivel, az Etelköznek (folyóköznek) nevezett vidékre (...) Ezek a nyugat felé lakó turkok mind a mai napig követeket küldenek a turkoknak imént említett, keleten, Perzsia vidékén lakó népéhez, szemmel tartják őket és gyakran választ is nyernek tőlük. (Ld. *A magyar honfoglalás kútforrása*. Szerk.: Pauler Gy. és Szilágyi S. Bp. 1900. 120-123; Németh: i.m. 315-316.)

Ha ez az értesítés a X. század közepén magyar közléssel jutott Kónsztantinosz tudomására, a XI. századi (Szt. László-kori) *Ös-Gesta* szerzője még bizonyára tudhatott erről az eseményről. A régi *Gesta* — sajnos — elveszett és az azt — különben eléggé híven — követő XIII. századi történetíró az alaptalan Ménrót-Nimród azonosítás következtében éppen a perzsiak részére szakadt magyarokról szóló részt alakította át erősebben és — a kor szokásának megfelelően — vegyítette oda nem illő bibliai elemekkel.

Szerencsére a „hun-történetbe” csonkán és torzítottan átkerült monda Anonymus *Gestájából* kiegészíthető.

Németh Gyula felismerése szerint a keletre költözött (türök nevű) szavárdok nyoma fennmaradt Anonymus *Gestájában* is (Ld. Pais Dezső: *Magyar Nyelv*. 1925. 215; uő.: *Magyar Anonymus*. Bp. 1926. 142; *Scriptores Rerum Hungaricarum*. I. köt. Szerk. Szentpétery Imre. Bp. 1937. 93. jegyz.; Németh: i.m. 320.).

Anonymus *Gesta Hungarorum* — 45. fejezetében írottai szerint a honfoglalást követően *Szavárd* és *Kadosa* görög földre kalandozott. Ezzel kapcsolatos elbeszélését így fejezi be: „...Szavárd ugyanezen a földön vett magának feleséget és az a nép, amelyet mostan Csaba magyarjainak mondanak, Szavárd vezér halála után Görögországban maradt. Még pedig a görögök szerint azért mondták csobának, azaz ostoba népnek, mivel urának halála után nem volt kedve útra kelni, hazájába visszatérni...” (Pais: *Magyar Anonymus*. 81-82.).

Györffy György nagyönis elfogadható véleménye értelmében (*Kronikáink és a magyar őstörténet*. Bp. 1948. 32-33, 142-143.) ez az állítás három, egymástól független történeti hitelű értesítés önkényes összeolvasztása révén született. Forrásai a Szavárd-nemzetség eredethagyománya, a görög földre költözött Csaba magyarjairól szóló hagyomány meg a Zuard (*Szavárd*) keletre költözését tárgyaló mondatörredék.

Anonymus a Szavárd-nemzetség szájhagyománya alapján szerepelteti művében Zuard és Cadusa vezért. Honfoglalás történetében nevezetes szerepet biztosít e két mondai alaknak. A honfoglalás időszakában a Kárpát-medence bizonyos részein — állítólag — „uralkodó” öt vezér közül kettőt (Zobort és Gládot) velük győzti le és őket állítja a diadalmas görög földi kalandozás élére is. Az utóbbi hadjárat elbeszélése során azonban többé már nem említi Kadosát, mivel a hadjárat ösztönzője, kezdeményezője valószínűleg Szavárd lehetett.

(folytatjuk)

150 éve halt meg Kőrösi Csoma Sándor

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR EMLEKEZETE

Kőrösi Csoma Sándor neve — Eötvös József szavait idézve — „nemzetünk emlékkönyvének egyik legszebb lapján áll”. Élete és munkássága felbecsülhetetlen szellemi örökség az utókor számára, vonzó egyénisége, emberi példája írókat, művészeket ihletett alkotásra.

Székelly határőri katonai fiaként a háromszéki Kőrös községben született 1784 április 4-én. Innen indult el 1799 őszén a nagyenyedi Bethlen kollégiumba. Szolgadiákként minden szabad idejét tanulásra fordította, iskolatársának, Ujfalvy Sándornak emlékiratai szerint, kilencven tanulótársa közt már első évben első volt. Bámulatra méltó kitartással már ekkor készült élete nagy próbáira. A nagy feladat, amelynek megoldására vállalkozott, a távoli őshaza és a magyar nép rokonainak felfedezése volt.

Kőrösi Csoma rendkívüli vállalkozása szorosan összefüggött a korszak szellemi törekvéseivel. A nemzeti önállósulási mozgalmak korában a népek fokozott érdeklődéssel fordultak történelmi múltjuk, eredetük kutatása felé. A XVIII. század második felében a magyar őstörténet körül is heves viták bontakoztak ki. Az őshaza helye, a magyar nép és nyelv rokonsága még tisztázásra váró kérdések voltak. A hagyományos felfogás, az egykori világhódító hunokkal való rokonság gondolata, kedvezőbb fogadtatásra talált még a tudósok körében is, míg a finnugor rokonság elmélete — Sajnovics János és Gyarmathi Sámuel úttörő munkásságának hatására — csak lassan kezdett elterjedni.

Csoma Sándor diákévei idején Eryeden még a magyarság ázsiai eredetét tanították, így az ő figyelme is Ázsia felé irányult. 1815-ben azzal a szándékkal indult el a göttingi egyetemre, hogy ismeretait elmélyítse, elsősorban a keleti nyelvek és a világnyelvek terén. Két év múlva tért haza. Terve szerint főként kutatni mindazokat a területeket, népeket, amelyeket az őshaza helye, vagy a rokonság szempontjából számításba jöhetnek. Mindezekelőtt a magyarai rokonok tartott török nemzetiségű ujjur nép lakóhelyére, Közép-Ázsiába igyekezett.

Kőrösi Csoma Sándor felismerte, hogy a cél, amit maga elé tűzött, az őshaza és népünk rokonainak felfedezése, a magyar őstörténet legfontosabb feladata.

1819 novemberében indult el Nagyenyedről keleti útjára, ekkor még nem sejtette, hogy a „nagy út” élete végéig fog tartani. Magányosan, gyalog vágott neki az útnak, jelentősebb anyagi támogatás nélkül. Sorsa úgy alakult, hogy nagy álmát nem válthatta valóra, az ismeretlen úton rengeteg, előre nem sejtett akadály merült fel útterve kivételében. A tudós vándor hatalmas területeket gyalogolt be magányosan, vagy karavánokhoz csatlakozott. Az ázsiai partokra érve Aleppón, Moszulon és Bagdadon át eljutott Teheránba, ahonnan Kelet-Turkesztánba igyekezett, azonban eredeti úti céljától eltérően kénytelen volt India felé indulni, hogy majd Pandzsabon, Kasmiron és Ladákhon át jusson el Belső-Ázsiába, az ujjurok lakóhelyére. Amikor Ladákh székelyére, Lehbe érkezett 1822 nyarán, kizárólagos anyagi helyzetében, kénytelen volt visszafordulni Lahoreba. Ekkor vállalta el — kényszerű kitérőként, csekély anyagi támogatásért — az akkor még alig ismert tibeti nyelv és irodalom tanulmányozását. Remélte, hogy tibeti tanulmányai során is találhat adatokat az őshazakutatás számára. 1823 nyarán kezdte tanulmányozni a tibeti lámakolostorok ősi könyveit, s kitartó, önfelelőző kutatómunkájának eredményeként készült el az első megbízható tibeti-angol szótár és a tibeti nyelv első leíró nyelvtana. 1831-től a Bengáli Ázsiai Társaság keretében dolgozott Kalkuttában, tibeti szótára és nyelvtana is itt jelent meg 1834-ben, s ugyanebben az évben választotta tiszteletbeli tagjai sorába az Ázsiai Társaság. Ekkor már elismert Tibet-kutatóként tartották számon az európai tudományos körök, hazája akadémiaja 1833-ban választotta levelező tagjává. Távoli szülőföldjéhez, népéhez való ragaszkodásának jeleként műveinek címlapjára büszkén írta, hogy szerzőjük „Alexander Csoma de Kőrös Siculohungarian of Transsylvania” — azaz Kőrösi Csoma Sándor erdélyi székelly-magyar.

1842 februárjában Kalkuttából indult el észak felé utolsó útjára. A Himalája lábainál, Dardzsilingben 1842 április 11-én a váltóláz oltotta ki életét.

A magyar tudós dardzsilingi sírjára az Ázsiai Társaság állított emlékoszlopot, amelynek márványtábláján angol nyelven olvasható, hogy munkásságának „Jegkülönb és igazi emlékműve” a tibeti nyelv szótára és nyelvtana.

Kőrösi Csoma Sándor valóban kivételes tudományos teljesítményét nagyra értékelik a szaktudósok, szerinte a világon a tibetisztika úttörő mesterként tisztelik.

A magyarság eredetét kutató útján tudatosan vállalt kitérőül indította el a tibeti nyelv és irodalom feltárását, s példátlan kitartással dolgozott azon, hogy tudományos feladatát teljesítse. Felismerte, hogy munkássága révén a tibeti kultúra értékei is beépülhetnek az egyetemes emberi műveltség egészébe. Csetri Elek szavaival élve „Kőrösi Csoma Sándor mintegy példázta, hogy egy nagy tudós életművében elválaszthatatlanul ötvöződik össze a nemzeti hagyomány, örökség ápolása az emberiség nagy, egyetemes hagyománykincsének ismeretével”.

Kelemen Katalin

A gyimesi csángók származástudata

Teleki József Útjegyzeteiben, amelyek 1799-ben készültek, a következőket írja Gyimesről: a helyet, melyet „Gyimes Lunának hívnak, házaik széjjel vagynak, székellyek, Csíkból vonták meg ide magikat.”

Orbán Balázs a legnagyobb székely, ittjártakor meghallgatva a lakodalmi búcsúztatókat, ezt írja: „Ezek mutatják szép zengzets nyelvünknek fejlettségét... ez a nyelv költői beccsel bír.”

Nyelvjárás szempontjából a felcsíkiakhoz állnak a legközelebb. A csíkszentdomokosiak szókészlete, tájszavai azonosak a gyimesiekkel. Érthető, hogy a gyimesiek nyelvezete archaikusabb, hiszen az elszigetelt helyek jobban konzerválják a nyelvet, a szokásokat.

Varga Gyula néptáncutató a 35 féle csángó táncot vizsgálva megemlíti, hogy „gazdag lehetett valamikor a csíki székelytáncrepertoár, ha ennyit megőrzött belőle a hagyományörző Gyimes is.

Természetesen a Gyimesben beszélt nyelvjárás a felcsíki változaton kívül őriz még alcsíki, udvarhelyi, kászoni, háromszéki sőt moldvai elemeket is, hisz főleg a XIX. században sok felől csángáltak ide az emberek. A XX. század elején vannak évek, amikor megkésztetődik a gyimesi csángók száma, ami nem lehetséges természetes szaporulattal. Mivel sok felől kerültek ide emberek népköltészetük, szokásaik, általában véve hagyomány- és hitviláguk színes, gazdag. Gondoljunk itt a 35 féle táncra, a 30 táncalkalomra, hiedelemvilágukra és általában a szóbeli hagyományokra, különösen a mesevilágra. De a gyökér az székely, mind nyelvben, mind népszokásokban, dalokban — anyagi és szellemi kultúrában.

Egyetlen példa: amit ma gyimesi jellegzetességnek könyvelnek el, a kettős összetételű zenekar „mozsikás és gardanyos” az az 1960-as évekig még ismert volt Csíkszentdomokoson is, ahol ilyen zenekar szolgált a talpalávalót. A középkoriak nemzedéke még ma is ismeri ezt a zenét. Gyimesben — hála egy erős zenészdinasztiának: Pulika, Halmágyi, Zerkula — máig nemcsak ismert, hanem élő is ez a zene. Az ő művészetükkel ejtjük ámulatba az idegeneket itthon és magyarországi fesztiválokon; hangfelvételek készülnek velük. Sajnos, itthon az ifjak már nem táncolnak erre a zenére, lassan elfelejtik.

Most pedig nézzük meg, mi a véleménye a gyimesi csángónak a saját származásáról!

Ritka az a család, amely ne ismerne, hogy honnan származtak, kik voltak az elődei. Így például az Antalok Felcsíkról, a Barák Szentdomokosról, a Szócsók Kézdivásárhelyről, a Jánók Szentgerlicéről származtak, a Tankó névvel pedig Madéfalván találkozunk először egy 1604-es katonai összeírásban. Állandó kapcsolatot tartottak a „falusiakkal”, a „magyarokkal”, ahogy a gyimesiek a csíkiakat hívják. Ez a kapcsolat egyaránt volt gazdasági és szellemi. Mivel Gyimesben fejletlen volt a kézművesség, a bútorkat, szerszámokat, gazdasági eszközöket általában Csíkból szereztek be, itt vetették a búzát, rozsot, itt öröklötték a fi-

nomlisztet, tavasszal szénefogytakor töreket, szalmát vásároltak, cserébe pedig deszkát, állati termékeket adtak.

Ambrus Fülöp (Hosszú), 83 éves csángó így emlékszik:

„Mind arról felől jöttünk ide. Nagypám mesélte, hogy még a csíkiakval tartották a kapcsolatot, még gyermekkoromban és a Magdóna búcsúra a hegyen jöttek keresztül a magyarok, s megyébe (vendégségbe) viték őket a csángók.”

Mónus Berta, 69 éves:

„A legszebb a' vót, amikor a pünkösdi bocsún a mű keresztünk találkozott a csíkiakéval. Suhogtattuk, úgy köszöntünk. S mind — Ők es, mű es — sírtunk örömrőlünkben.”

Tankó József Jáni, 76 éves:

„Én 26-ba' kezdtem iskolába járni, de román tanyitónk vót, s egy szót se tudtunk románul. Erőst félttem a tanyitótól, egy nagy szürke kucsmába járt, fekete vót. Amikor a IV. osztályba átmentem valahogy, valahol, má meg nem mondom hol, kaptam egy kicsi katekizmus könyvet magyarul. Keztem esszevetni a betűköt s így magamra megtanultam magyarul olvasni.”

Persze, ellentétek is akadtak a székelyek és a csángók között. A gyimesi hegyek, völgyek, erdők a csíki közbirtokosság vagyoni voltak. Ezeket foglalták el az elcsángálók és elszaporodásukkal újabb területeket kerítettek el. Mindig élt azonban bennük a származástudat. A legújabb földtörvény kapcsán mondja *Bartos Imre*, 51 éves felsőlóki gazda:

„Amikor az őseink elindultak volt Csíksországból, kár, hogy nem mentek a tengerig, hulltak volna oda belé. Ahonnan eljöttünk, ott nincs földünk, ami itt van az se a mejénk.” Az elkeseredésen túl világos, hogy tudatában van annak, hogy ki ő és honnan származik.

A gyimesiek körében a magyarság- és eredettudat ápolásáért a történelem folyamán az egyház és az iskola tettek a legtöbbet. Tudjuk, hogy a legelső gyimesi nagyközséget, Gyimesbükköt, néhány évtizede erőszakkal, adminisztrációs úton elszakították

a többi gyimesi csángótól és Hargita megyétől. „Nagy demokráciánkban” is egyes körök azt bizonygatják, hogy Gyimesbükknek Bákó megyében a helye. Ma is odatartozik s ez meghatározza a románnyelvűség térhódítását. A legnehezebb években is azonban a templomban a katolikus magyar pap magyarul tanította írni a csángó gyermekeket.

Gyimesben nem volt soha könnyű az élet. A gyimesi csángók tudják, mitől menekültek ide, de nem felejtették el soha, hogy kitől, honnan származnak.

A Gyimes völgyét, ahol több mint 15000 csángó magyar él, vízválasztó hegyláncok sorozata határolja el a csíki, gyergyói székelyek lakta területektől. Elhatárolja, de soha nem választotta el.

Arra a kérdésre, hogy kinek vallja magát *Tankó József*, 78 éves csángó, így válaszolt:

„Én magyarul imádkozom, kárinkodom, álmodozom s jajgatok. Hát akkor mé' kérdi, hogy én mi vagyok?!”

Tankó Gyula

Gyimesi csángók (1905)

TÖPRENGÉS VARGYAS SORSÁRÓL

A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon szerkesztése közben figyeltem fel arra a jellegzetes tényre, hogy születése és foglalkozásai szerint alkotó értelmiségünket ezer meg ezer szál fűzi falvainkhoz. Innen folytatódásunk és megmaradásunk meg-megújuló tartaléka. S ami a városokban szétszalad, az emlékezésben és rokoni kapcsolatokban is falusi tájat, képet, sorsot idéz. Jőmagam századok óta tősgyökeres városi családból származom, de nemcsak a népi felelősségvállalás révén, hanem saját családi körülményeim folytán is évtizedek óta elválaszthatatlanul kötődöm az erdővidéki Vargyashoz, hogy úgy mondjam, választott székely szülőfalumhoz, s ma, amikor számtalan hír formájában elér hozzám a földművelés újabb válsága, a megoldatlan elosztás, a föld körül támadt marakodás és hol a munkaeszközök, hol a munkaerő hiánya okozta megrekedés, van miért aggódnom Vargyasért is.

Ez a falu a Látóhegy alatt, miközben kezdetlegesen erdős, gyenge földművelés, némi fuvarozások segítségével tengette a maga hagyományos életét, beházasodáskor szigorú közösségi faluerkölcseivel és a szokásaiban, viseletében, művészetében is kifejeződő sajátosságaival rajzolódott bele gondolkodásomba. Ugyanakkor felfigyelhettem azokra a föld mélyét kutató egyszerű mesteremberekre, akik kincskeresőként a hegyoldalakban rejlő ásványokban remélték megtalálni falujuk megtartó jövőjét. Tény, hogy Vargyas nem tudta ellátni önmagát, s fiai-leányai Béctől Konstancáig széledtek el munkára. Nos, a második világháború után tanúja lehettem a nagy ipari átalakulásnak. Bánya nyílt, új értelmiség gyűlt a faluba, s amikor egy mérnök meghívására leszálltam a tárna mélyére, ott a félhomályban ismertünk egymásra az immár bányászsisakos szomszédsággal és rokonsággal.

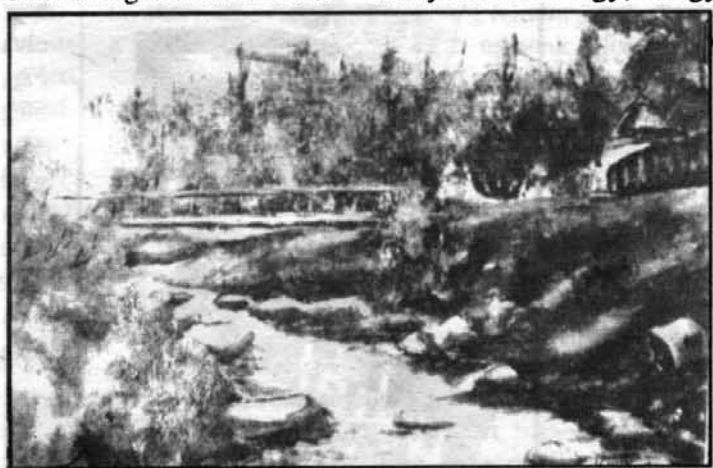
Ebben a fellendülésben érett meg a helyzet egy olyan művelődési kísérletre, amelyből kifakadhatott volna az új lehetőségekre ébredő vargyasi lakosság régi közösségi értékeit új összefogásba átmentő öntudata és erkölcsisége. Szívesen idézem ma fel az 1972-ben nagy lelkesedéssel alakult Rika Művelődési Egyesület emlékét. Valahonnan elindult a mindent és mindenkit közös pórázon irányító rendszer lazulása, s falvanként önálló egyesületek keletkeztek másutt is, Bibarcfalván, Nagybaconban, Köpecen, Csemátonban, Zágónban, mindenfele. Ha valaha is a kisebbségi életben lelkesedtem az alulról-belülről induló önösszeszedés demokráciájáért, most tanúja, sőt részese lehettem mindannak, ami napok-hetek alatt forradalmi hévvel egy falu népének szívéből-lelkéből kitelt. Az még csak külsőség, hogy alapszabály, jelvény, igazolvány készült, s egy nagygyűlésen az egész falu földész és bányász, iparos és értelmiségi lakosai sokoldalú kulturális munkatervet szavaztak meg. A lelkesedést tettek is követték hamarosan.

Hogy mást ne mondjak: az új egyesület egy „tulipánkonferencia” keretében párbeszédre hívta meg a székely bútortársulat és folklór szakembereit, s a sajtó nagy érdeklődése közepette vitatta meg a helyi népművészekkel — Máthé Ferenc Ilonkával és idősebb s fiatalabb Sütő Bélával, valamint a híres vargyasi festett bútortársulat más mestereivel — a népi kultúra helybeli értékeinek beillesztését a modern ipari életbe. A felszólaló mérnökök, ipari tervezők, néprajzosok s a népművészek között végre korszerű összhang támadt. Más alkalommal szóba került a faluturizmus jövője, s 1973 nyarán a Rika a homoródalmási Művelődési Otthonnal karöltve megrendezte a „két falu napját” az Orbán Balázs Barlang előtt. Már az előkészület tömegmegmozdulás volt. Kisgyörgy Zoltán geológus bányászataival rendbehozta a barlanghoz vezető út hídjait, bent a barlangban robbantással utat nyitottak az eladdig szinte megközelíthetetlen Nagyterem felé, helyreállították a belső járatokat is, úgy, hogy a barlanghangversennyel kezdődő falutalálkozó a maga dalárdáival, citerazenekarával, táncsoportjaival és sportszámaival egyben a barlangnyitást is jelentette.

Kovácsna megye részéről Sylvester Lajosék — Kónya Ádámék támogatták a megmozdulást. Közös kidolgozásra került a reneszánsz Daniel-kastély restaurálásának tervezete, sőt egy ott létesítendő bányamúzeum és székely bútortársulat iskola részletekre bontott programja is. Már szó volt a Bányász Szabadegyetem felállításáról, s előkészítettük egy országos barlangászértekezlet rendezését, melyet a műkedvelők barlangszínházi előadása nyitott volna meg Bánffy Miklós *Ady megdicsérte* ősemberdrámájának bemutatásával... S ekkor jött a szigorú letiltás. Egy felsőbb telefonüzenet véget vetett minden lelkes önmegvalósításnak. Kudarcaim láncolatában ez a vargyasi felosztás a legfájdalmasabb. A nacionalizmusba torkolt Ceausescu-diktatúra félelmetesen fokozódó tornádója elsöpört minden szép álmot és kezdeményezést, s hovatovább felrémlített a falurombolás.

Most mi lesz? A mai megpróbáltatások közepette mi lesz Vargyassal? Mi lesz falvainkkal? Eljut-e idejében mindenható a gazdakörök, szakszervezetek, műszaki egyesületek, EMKE, népfőiskolák, múzeumrendszer, vállalkozások intézményrendszere úgy, ahogyan azt anyaszervezetünk, az

RMSZ általános érdekvédelme sürgeti? Egyelőre bizony csak a személyi torzsalkodások, a mozgalmi tétovaság, a még bátortalan útkeresés hírei érkeznek s jutnak el öregkori magányomba. Mégis hiszek a dolgok logikájában, s várom az önmegvalósítások új, magasabb ismétlődésének bekövetkeztét. Egy nehéz szakasz ugyan elmúlt, de az új felemelkedéshez falvaink a belőlük kelt új értelmiség népszolgálatát várják.

Jakab Csaba: Gyepesi patak

LAPSZEMLE — MADÁRTÁVLATBÓL

Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Megtisztelő ajánlatát, miszerint dokumentum jellegű lapszemlét készítek a romániai magyar sajtó helyzetéről az 1989. decemberi fordulatot követő két évben, igen szerencsés ötletnek tartom, hiszen egy ilyen szintézis hézagpótló lenne az egész magyar művelődéstörténet számára. Igen ám, de amennyire szerencsés a szerkesztői ötlet, épp annyira — kivihetetlen: tudományos igényű feltérképezni mindazt, ami ez idő alatt a mi sajtóinkban történt, még az FBI apparátusával sem volna lehetséges.

Megkíséreltem fölvezetni az akadályokat.

Az 1989. december 22. utáni hetekben országsszerte olyan végeláthatatlan sorok kígyóztak az újságárusok előtt, mint manapság a tejnél, az olcsó cigarettánál vagy a közjegyzőnél. Egy napilap, amelyből megismerhetjük Elena Ceausescu elemi iskolai értesítőjét, egy képes folyóirat, amely a rettegett rendőrmisztérium bilincsel a kezén ábrázolta, olyan érték volt, hogy a szerencsés olvasó, aki ilyen csemegéhez hozzájutott, napokon át a szomszédság irigységének tárgya volt.

Hirtelen mindenki politizálni kezdett: nyugdíjas nénikék harisnyastoppolás közben többé nem a reumájukról beszéltek legszívesebben, hanem a hatvanezer hősi halottnak szörnyülködtek, vagy a Ceausescu-család illemhelyének arany vízcsapjait elemezték. Az óriási információéhségben esténként úgy ürtültek ki az utcák, mint Madridban a Real-meccsek idején, mert mindenki sietett a tévé elé ülni, hadd lássuk, kinek a kezére került még bilincs. A központi napilapok példányszáma meghaladta a bővös milliót. További lökést adott a nagy sajtóláznak az új jogszabály: bárki (akinek hozzá pénze van) indíthat be új lapot, így városok és falvak, ilyen-olyan felekezetek, jótékonyági egyletek, sportklubok, a szó szoros értelmében naponta dobta piacra új olvasnivalót, a címek száma csakhamar meghaladta az ezret.

Keringő mende-mondákból az is kiderült, hogy ha jól megy a vállalkozás, akár meg is lehet gazdagodni, így az ország hamarosan megtelt kisebb-nagyobb sajtómágnásjelöltekkel.

Az 1990. májusi választások után az őszi népi felbuzdulásra elkerülhetetlenül következett be a kijózanodás, esetünkben először a példányszám fokozatos csökke-

nése, majd címek megszűnése, ami több okkal is magyarázható:

1. Kifogytak a szencziószámra menő témák: nem kerültek elő további értesítők, vízcsapok, vadászcastélyok. A források elapadása nyomon követhető a sajtó egymást váltó divathullámain: a nőmenklatura leplezése után olvasófogó téma lett a vallás, azután Sztálin, Berija, Hruscsov, később híres kéjgyilkosok, kurtizánok, rablóvezérek következtek, legtovább tartotta magát a szexkorszak, jelenleg a csodagyógymódok kezdenek teret hódítani.

2. A papír, nyomda és terjesztés árának rohamos növekedése (ilyen még soha sehol nem történt a világon, mint nálunk, hogy a papír két év alatt 200-szorosára dráguljon).

3. Az olvasóközönség anyagi nyomora: az árak liberalizálásával, amellyel ugyanazon két év alatt a krumpli ára négy lejről, 100 (száz) lejre nőtt a piacokon, az ember ott spórol ahol tud, márpedig enni muszáj, de színházba járni, újságot olvasni nem.

E három körülmény folytán indult el a máig tartó jelenség: több lap szűnik meg, mint amennyi születik. Feltűnt olyan lap is, amely egyetlen számot ért meg, mások két-három szám után mondtak búcsút nem létező olvasóiknak.

Ezen az országos körképen belül ugyanilyen körképet mutat a magyar kisebbség sajtója is. Egyre-másra indultak be a lapok olyan, 45 éven át szűz területeken is, mint Kézdivásárhely, Székelyudvarhely, Szalonta, Dés, Torda, Zilah, Gyergyó, Déva és akkor már nem maradhatott ki a sorból Korond sem. A hagyományos sajtóközpontokban — Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Szat-

már, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda — a régi, de átkeresztelkedett lapok mellé újak indultak be, ezek közül különösen hézagpótlóknak bizonyultak a különböző felekezeti kiadványok.

A Hérben két és fél éve minden számban napvilágot látó lapszemlémben, igyekeztem valamennyiről hírt adni, mert egy-egy új megjelenés örömnép volt számomra és meggyőződésem, hogy az olvasóknak is. Ilyen öröm volt a Székely Útkereső I. évfolyam 1. száma is, amely rögtön indulásakor határozott, egyedülálló profillal, igényes programmal jelent meg, és emellett mind ez ideig hűségesen kitart.

A román sajtóval egyszerre bekövetkezett kifulladás után megkíséreltem nyomon követni a megszűnéseket is, a szerkesztőség szétszóródása előtt feltérképezni a lap történetére vonatkozó adatokat (szerkesztők, példányszám, olvasói visszhangok stb.). És ekkor kiderült a következő, számomra máig is megmagyarázhatatlan, furcsa jelenség: a szerkesztők nem akarnak nyilatkozni arról, hogy megszűntek és főleg, hogy miért szűntek meg lapként létezni. Mintha szégyellnék, hogy vállalkozásukba belebuktak, még akkor is, ha ezért nem ők a hibásak (lásd a fenti három okot).

Ezek után sajnálattal közlöm: kérésnek nem tudok eleget tenni, bármennyire érdekesnek és fontosnak tartom azt, mert a mai romániai magyar sajtó egy folyton változó, áttekinthetetlen, megfoghatatlan valóság. Erről jut eszembe a bukaresti Valóság példája: megszűnt, de két hónap múlva újra porondra lépett Változó Valóság címen. Nagyváradon is megjelent az Erdélyi Napló mint napilap, azután megszűnt, hogy pár hét múlva ismét feltűnjön mint heti hírlap. A Cimborá kétszer elbúcsúzott olvasóitól, de azért megjelenik, az Erdélyi Figyelő nem búcsúzott el, de nem jelenik meg. Déván az RMDSZ lapja eltűnik és egyszer csak felébredünk helyette egy magyar nyelvű magazinnal, benne Michael Jackson szerelmeivel.

Ki tudja mindezt nyomon követni?

Minden elismerésem az Önöké, hogy a Székely Útkereső ebben a dzsungelben sem téveszt utat, sőt állja a sarat!

Barabás István

Vérbosszú Bácskában

Amikor ezeket a sorokat írom, a jugoszláv hadsereg lövi Vukovárt, Dubrovnikot, vérben áll Jugoszlávia, s ami a legszomorúbb: remény sincs arra, hogy ez az esztelen vérontás hamarosan befejeződik. A magyar (és a világ-) sajtó a korábbi této-vázás után ma már pontosan fogalmaz: ez nem forradalom, nem polgárháború, de a „legszabályosabb” háború. Európa — mint mindig — most is tétován bámul, sopánkodik, tanácskozik, halogatja a döntést és a beavatkozást. Nem mer beavatkozni a Balkán („Európa lágy alteste”) ügyeibe, mert még emlékszik Gavriló Principe, a szarajevói merényletre, amely mint a hegyoromon eldobott kavics, véres lavinát zúdított Európára, a világra? Európának most emlékeznie, sőt szembesülnie kell az első világháborút „lezáró” Párizs környéki „békére” is, amely mint egy időzített történelmi bomba éppen napjainkban robban. A jugoszláv háború mellett utalnunk kell a szlovák nemzeti és elszakadási törekvésekre, amelyek a nemzetállam legitimitását igazolandó nem áttalja Tiso és fasiszta bábálam emlékét sem felmelegíteni, glorifikálni. A szlovák példát csak azért említem, mert — noha még nem véres, de — analóg: két más kultúrájú, történelmi nép nehezen tartható meg egyazon állam keretében, még akkor sem, ha azonos vagy rokon nyelvet beszélnek.

Ez a látszólagos kitérő azért kellett, hogy megértsük Cseres Tibor könyvének aktualitását (a szerző akaratától függetlenül!), s megkésetttségét is. Ez utóbbi jelzővel egyáltalán nem a szerzőt, a magyar irodalmat akarom bántani, sőt! Protestáns prédikátorköltőink: Kölcsey, Ady óta (a sor folytatható) a magyar irodalomban mindenkor megvolt a képesség és a készség is arra, hogy bűneinket, nemzeti gyalázatainkat felrója, számon tartsa. Néha már az az érzésünk, hogy túlzásba is viszi ezt, Herdert igazolván, ahelyett, hogy nemzeti önbecsülésünket, önértékelésünket erősítené, az élni akarást, az életben maradást. Maga Cseres is fontosnak tartja mintegy mentegetőzve magyarázni híres-hírhedt regényét a *Hideg napok*at, amelyben a második világháború stratégiai elhanyagolható, ám a magyar fegyverekre és névre gyalázatot hozó epizódját írta volt meg. Abban (csak a magyarokra jellemző) naiv hitben, hogy a szerb irodalomban, írókban is az a nemzetnevelő szándék munkál, mint a miénkben, hogy ők is megírják a maguk

Hideg napok-ját, amely kegyetlenségében, mértékében, messze felülmúlta a magyar csendőrségét, hadseregét. Márpedig ez nonszensz, derült ki az elmúlt négy évtizedben — s nem csupán a szerb irodalomról. Vae victis! — jaj a legyőzötteknek, mondta a római hadvezér, mert a történelmet mindig a győztesek írják. A sérelmeket pedig a veszteseknek kell számon tartaniuk és világgá kiáltaniuk — tegyük hozzá. S nem csupán azért, mert az igazság így kívánja, de a praktikum is. Ha Európa, a világ még akkor, a háború után megismeri a hajdani K und K-s őrmesterből partizánvezérré, majd államfővé emelkedett Tito marsall gaztetteit (s nem csupán azokat, amelyeket a magyarok ellen követett el), akkor a nyilvánosság ereje talán finomíthatott volna a történelem későbbi folyását, a mán is. De Európa, miután keservesen legyőzte Hitler-Mussolini fasizmusát, a béke eufóriájában nem akart tudni a másik fasizmusról: a vörösről, Joszif Visszarionovics Sztálinéről, s a kis sztálinokról, titókról. Európa szellemi elitje, még egy Jean-Paul Sartre is vak volt, ha tudta is, elbagatellizálta, a lassan azért kiszivárgó híreket a genocídiumokról, lágerekéről. Ez a tény fokozottan veti fel — visszamenően is — a magyar, a közép-európai szellemi elit és irodalom felelősségét: szabad volt-e (el)hallgatnia azt, amit csak ő tudhatott, mert keservesen megszenvedte? A hiány éppen most, a bolsevik birodalom összeomlásakor, a középkelet-európai „bársonyos” és szelíd forradalmak után a legszembetűnőbb, legfájóbb. Most derül ki ugyanis, hogy még az asztalfiókokban sem lapulnak remekművek, s hogy a belső cenzúra a külsőnél is hatásosabban működött. (Most nem szólok az emigráció irodalmáról, pl. Márairol.) Gyakorlatilag nem dolgoztuk meg fel sem a második világháborút, nem néztünk szembe a vereséggel, s ezért nem született meg a nagy regény a magyar bolsevizmusról vagy 1956-ról sem. (Ki kellett volna mondani, hogy elvesztettük a háborút, amelyet nem mi akartunk ugyan, de a revízió — Erdély, Felvidék, Bácska —, azaz területeink visszanyerésének reményében Horthyék engedtek Hitler nyomásának.) Még ma sem késő és haszontalan elvégezni ezt a feldolgozást, sőt ha komolyan vesszük a demokráciát, európaiságunkat, halaszthatatlanul szükséges is. Pontosán azért, hogy ne essünk abba a csapdába, amelybe a szomszédos (noha „győztes”) volt kisan-

tant-államok: a gerjesztett nacionalizmus és sovinizmus túlzásaiba. A német (H. Böll, G. Grass, Ehzensberger, K. Lorenz stb.) és a japán irodalomra, szellemi életre gondolok, amelyek még idejében feldolgozták a traumát. A vereség szégyenét, a megaláztatás nyomorúságát, a bűnbánatát is. Mi a *Hideg napok*kal csak az első fázisig jutottunk el. Oka ennek a rántkenyerelt birodalom szellemi terrorja is, a „kollektív bűnösség”, az „utolsó csatlós” stb. hazug és ostoba vádjának az elfogadása, vállalása. Egyfajta önfeladás, amely már-már önveszejtés lett.

Cseres Tibor könyvéről írok, s látszólag mellébeszélék. Ennek oka maga a könyv, amelyről — bármilyen keserves — ki kell mondani, hogy meg se közelíti a *Hideg napok* színvonalát. Ennek pedig egyszerre szubjektív és objektív oka is van. A szubjektív — az íróé az, hogy — ne tűnjön ez blaszfémianak, cinizmusnak — közben a téma kihűlt, azaz maga az író is „musz-feladatnak”, becsületbeli kötelességnek érezte a megírását. Csaknem fél évszázad távolából a témáról már csak történelmi regényt lehetne írni, ám ehelyett most kell keservesen összegyűjteni a még fellelhető adatokat, amelyek feltárása — ma már — ismeretterjesztő, de nem mozgósító hatású. A történelem kegyetlen, az elmúlástott feladatot később már szinte lehetetlen pótolni. Ez az az objektív tényező, ami miatt a könyv már nem igazán nagy szenzáció, esemény. Tito marsall, s az ő partizánjai, de pillanatokon belül egész Jugoszlávia a történelem lomtárába kerülnek. Európa most a szerb tankokat figyeli dermedten, s új leckét kap a szerb bolsevizmus kegyetlenségéről, vagy ha úgy tetszik, a balkáni mentalitásról. A negyvenezzer barbárul lemészárolt magyar csak nekünk fáj, nekünk fontos, a világot (már) nem érdekli. Mégsem haszontalan opus, mert mementó, s bármilyen későn is, de kötelességünk számba venni veszteségeinket, megemlékezni mártírjainkról, mint tesszük azt Mohácsról, Muhiról, a madéfalvi veszedelemről, a Donnál pusztult seregünkről. A könyv nem akar gyűlöletet szítani. Késő is lenne, hiábavaló — s amint látjuk —, Szerbia, azaz Tito Jugoszláviája most saját húsába harapva bünteti önmagát eddigi bűneiért. Így hajtva végre — akaratlanul is — a történelem ítéletét. S Európa hagyja... Ezt is.

Miskolc, 1991. december

Cseres Tibor 1915. április 1-én született Gyergyóremetén. A gimnáziumot Budapesten végezte, majd 1936 és 1938 között a Békés-megyei Közlöny szerkesztőségében dolgozott. Első kötetét Pálos Tiborként, eredeti nevén jegyezte. 1939-től több ízben behívták katonának. Közben a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen közgazdasági végzettséget szerzett. 1945-től Békéscsabán a Viharsarok című lapot szerkesztette. 1947-ben Pestre költözött, 1951 és 1956 között az Irodalmi

Újság munkatársa volt, majd szabadfoglalkozású író lett. 1951-ben, 1955-ben és 1965-ben József Attila-díjat kapott.

Cseres Tibor költőként indult, 1945 után tért át a prózai műfajokra. Műveinek gyakori színhelye a falu; a korszakváltásból adódó problémák, morális konfliktusok foglalkoztatják (Tűz Hódreten, regény, 1950; Ember fia és farkasa, regény, 1967). Fontos témája a magyarság II. világháborús szerepének elemző vizsgálata (Hideg napok, kisregény, 1964; Parázna szobrok, regény, 1979). Fonto-

sabb művei: Pestli háztetők (regény, 1961); Elvesztett és megőrzött képek (esszék, 1978); Én, Kossuth Lajos (dokumentumregény, 1981); Játékosok és szeretők (regény, 1983); Párbeszéd és perbeszéd (vitairatok, interjúk, 1986); Vízaknai csaták (regény, 1988).

(Akadémiai Kislexikon, Akadémiai Kiadó, Budapest 1989; Kortárs Magyar Írók Kislexikona, 1959-1988; Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989).

MAGVETŐ

Cseres Tibor
(Magyarország)

MÉG EGYSZER BEZDÁNROL

(Részlet a Vérbosszú Bácskában című regényből)

„1944. november 2-án este már sötétedett mikor jött haza Édesapám a két borjával. Este amikor lefeküdtünk, azt mondta Édesapám vége a háborúnak, most fogunk boldogan élni. És reggel az utolsó szava az volt hozzám: imádkozz értem is gyermekem. Első péntek volt, kilencedet tartottam. A szent mise végén körülvettek bennünket, gránátokkal az övükben és géppisztollyal felénk fordulva álltak a partizánok, és a férfiak, akik szintén kilencedet tartottak, mindjárt külön terelték lökdösve és onnét vitték őket Isterbáca. Az igaz, aki az első pénteket megtartja, nem hal meg szentség nélkül. Nem tudom hányan voltak, de mind áldoztak. Mire hazaértem, már mondta Édesanyám, hogy Édesapámat elvitték a partizánok, mert a tankokat kell kiásni, mert nem tudnak tovább menni. Édesanyám kérdezte nem kell-e lapát, azt mondták, ott minden van, nem kell semmi. Délelőtt folyamán ment a kisbíró dobbal és felolvasa, aki csak mozogni tud 12-re a futball pályára kell menni, mert akit otthon megtalálnak azt lelövik. Két óra körül kezdtek bennünket összeretelni ránk irányított gépfegyverekkel, három óra tájban félreverték a harangokat és akkor kezdték őket lelövellőzni. Édesapám is az első között lehetett. Este el kellett hagyni otthonunkat és Édesapám már nem jött haza. (...) Édesanyám is elment keresni Édesapámat, de nem találta. A kivégzés közben német repülőgép fényképezett és akkor hárman átszöktek a vízen és megmenekültek. Mikor Édesanyám visszajött, hogy nem találta Édesapámat, egy kicsit bizakodunk, mert a víz után az erdő volt és az erdő másik oldalán az Édesanyám tanyája, azt hiszem 3 hold földdel. Bujdostunk a tanyán amikor láttuk, hogy katonák közelednek. Egy kis idő múltán jött lóháton egy nemzetőr. Édesanyámat kereste és megmondta, hogy Édesapám is ott van lelőve. A hozzátartozók is mentek és egy ásónyomra beföldelték, mert fagyott volt a föld.

A nemzetőr megmondta, hogy volt még két Hangyás üzletes fiú, ők hercegszántóiak voltak, meg akik alul voltak eltakarta őket a víz és nem tudták eltemetni. Egy sírt ástak ahová huszonégyet befektettek és az egyik nemzetőr még azt mondta nézzük meg át a vizet és kézenfogva mentek a vízbe, egyszer az egyik megbotlott, mindjárt mind odament és érezték ez még egy ember. Próbálták kihúzni, de nem tudták, mentek a tanyára Isterbáca, nem tudom már két vagy négy lovat fogtak be és láncon kampóval a nyakánál a

kabáljába beakasztották és a lovak tudták csak kihúzni és 25-iknek befektették a sírba.

Édesanyám nővére férjhez ment és ott volt egy 20 éves fiú, a padláson bujdosott, Zezula Sanyinak hívták. Oda is bementek férfit keresni. Mondja nagynéném: itt van az uram! A válasz az volt: ez már öreg! Fiatalabb nincs? Mondja nagynéném: a fiam bujdosik a padláson. Ez kell nekünk! Hívja le! Őt is ott lötték le. A két nagymama, akik egy ajtót emeltek le és talicskára rakták és azon tolták haza, befektették az ágyba. De a két nagymamát kizavarták, az ágyban megtalálták a fiút és azt hitték, hogy ez egy partizán és ki akarták végezni a fiút és jött egy nemzetőr, aki megnyugtatta őket, hogy a fiút ott lötték le Isterbácon, a két nagymama megmenekült és mi mindnyájan.

Az új megszálló csapat, a bulgárok voltak, őket kértük, hogy segítsenek eltemetni őket a temetőbe és 45 március 25-én megkezdődött az exhumálás. A falu bejáratánál meszes hordót és cipő fertőtlenítőt tettek. Senki se ki, se be nem jöhetett a faluba és azt mondták, ha hullamérgezés áll fenn, akkor mindnyájan meghalunk. Három sort megástak a temetőben és kocsit kocsit ért, két koporsó volt egy kocsin, a kocsik után a hozzátartozók. Az eleje a temetőben volt, mi még akkor indultunk. Édesapám belső zsebében volt a húgom és az én fényképem, egy 10 pengős volt az arcrészen, ez világosabb maradt, de a többi vérével van itatva. Ez a fénykép megvan nekem. Mikor bent voltunk a temetőben két partizán Édesanyámat és engemet bevitték a Községházára, ledobtak minket a pincébe, a plébános úr keresett bennünket és nem talált és azt mondta, hogy addig nem temet, míg mi ott nem vagyunk. Így kiengedtek bennünket. A plébános úr együtt járt a nagyapával iskolába.

Bemerészkedtünk menni az otthonunkba. 60 db fehér angora nyúl volt egy szobában, 40 db birka, 2 tehén, 2 borjú talán 100 vagy annál több tyúk, libák, kacsák. Anyadisznó, süldők, minden ki volt rabolva és az üzlet (Édesapámék kereskedők voltak) minden üres volt. Édesanyám meg az öcsém a kendergyárba jártak dolgozni. A kendergyárból miénk volt egy rész. Engemet meg minden 24 órában fegyveres partizánok kísérték a Dr. úr házába a sérült partizánokat kiszolgálni. Rettenetes volt. A plébános úr jött esténként, megkopogtatta a botjával a kaput és könyörgött Édesanyámnak, Rózsikám menekülj a gyermekeiddel, mert életedre

törnek. Egy bulgár teherautóval éjjel Herczegszántónál ámentünk a határon és ott egy árokba lepakolt minket. Mikor kivirradt, mentünk a rendőrségre jelentkezni. Rettenetes volt mindenhol elmenni, minden követ megmozgatni, hogy legyen egy kis pénzünk. Annyi pénzünk volt, hogy Bajáig felköltöztünk. Én Amrein Márta Anna vagyok, a húgom Mária Barbara, az öcsém Róbert, az anyám Amrein Istvánné, született Horn Rozia volt, édesapám Amrein István 45 éves korában gyilkolták meg."

Bácskából származó Zarubszky Gyula 1941-ben mindenét pénzzé tette Budapesten és visszament szülővárosába Zomborba. Az ottani Elefánt szállodát és vendéglőt bérelte és vezette, 1944 őzéig. Soha nem foglalkozott politikával, de magyar emberként élt a városban családjával. Gyermekeként több nyarat töltöttünk náluk, így 1944-ben augusztusig mi is ott éltünk Zomborban (...).

"Gyula bátyám édesanyám hívására sajnos későn, csak október valamelyik napján indult volna vissza Magyarországra lovaskocsin feleségével és anyósával. A Duna-hídon azonban már nem engedték át őket a német katonai visszavonulás miatt. Így tértek be egy parasztházba Bezdánban, hogy ott megvárják míg átjuthatnak a Dunán. Néhány nap múlva a közben megérkezett partizánok kidobták, hogy minden férfi jelentkezék. Őt egy szál ingben vitték el az udvarról. A gyülekező helyen, ahogy később nagynéném elmondta, külön választották az iparosokat és az egyéb foglalkozásúakat. Egy közeli pincébe vitték őket. Itt maradt fenn nagybátyám utolsó üzenete a pince falába róva: *Zarubszky Gyula, Zombor, agyonlőnek!* 35 éves volt. Hogy mért, azt soha nem tudtuk meg, csak gondoljuk, hogy Tito partizánjai meg akartak szabadulni a magyar férfiaktól. Nagynéném visszatért Zomborba, kerestette férjét. Majd hónapokkal később a kibontott tömegsírból, fogorvosa segítségével azonosította férje tetemét, így névvel ellátott kő tábla örzi emlékét a bezdáni temetőben. Nagynéném pedig idős édesanyjával 1945 nyarán hivatalos engedéllyel visszajöhetett Magyarországra, mindenét otthagynak."

*

E néhány hét alatt a Vörös Hadsereg alakulatai, egészen december közepéig, amíg a német utóvédek által felrobbantott híd helyén megépített pontonhídon át nem vonultak Baranyába, megszállva tartották Bezdánt. Heteken át verették tüzéségükkel a batinai (Kisköszegi) hegyet s többször megkísérelték a pontonhíd összeállítását, de azt meg a túlsó oldali magyar meg német tüzéség akadályozta célzott tüzescsapokkal.

A szállásokra, tanyákra kiülőzött lakosságot néhány nap múlva visszaengedték. Addigra a bosszúálló partizánok is továbbálltak, más falvakban is eleget tenni vérszomjas parancsaiknak.

A papok, a plébánosok által készített összeírás 183 Bezdánban előkerült holttestet számolt össze. Ebben az összegezésben nincsenek benne a Zomborban elpusztultak. Némely makacs emlékezők szerint 1944 őze 350 bezdáni áldozatot szedett.

Molnos Zoltán: Halál

Nagy Gáspár (Magyarország)

UTAZÁS (III)

*Pár órára mindig „leejtett” Isten Detroitban
hol angyalpuhán hol meg mintha lépcsőn bukdácsolnánk alá
már téje sem volt a kapuk közötti bolyongásnak
mert egy menetrendszerűen késésben lévő Northwest-járat
aztán mindig fölcspett csőrébe vett s elszállt velem
aztán visszazállt letett időt adott
rutinos berepülőnek hittem már magam óceán és óceán
között nemegyszer villámpírban susterző zivatart
fűrtünk át akárha idegen bolygóról jött szörnyek
támadtak volna ránk a legvakítóbb technikákkal
a Miami és a Chicago közeli háborúságot valószínűsítő
égi pokol kifejezéssel illettem amikor a megváltó
földetérés után már a betonon süvítettünk
de én a mellettem ülő feketék arcát is sápadt-fehérek
láttam s ők meg tán engem elgyötört szürkének feketének
a csúcsbukdácslást a San Juan Airlines minigépe követte
el velem Seattle és a gyönyörű Vancouver között
a tengeröblök fölötti kanyarokban hátra-hátra néztem
a két nyugodt apácára sőtétékék rózsafüzérük madárként
röpködött a parányi kalitkában
a legszebb leszállásnak a San Francisco-t szavaztam
ahogy az óból hídait szárnyunkkal és a naplemente
utolsó fénycsóvaival végigsüroltuk így tisztelgetve
a szerelmes városnak ahonnan egy hajnal ragadott el
egy gyönyörű szeptemberi hajnal mert mennem kellett
délkeletre a karibi viharok elé de itt is vagy csak
itt igazán szíved alatt morajlott már a föld szemeddel
mondad ne félj csak menekülj innen messzire de én
maradni halni akartam volna a megjósolt földingásban.*

Jancsik Pál
(Erdély)

Sorok Brâncusi Végtelen oszlopára

*Igen, ez a művészet,
ily egyszerű és ilyen hihetetlen,
tagadod az egészet,
és el nem hinne mégis lehetetlen.
Végtelen ez az oszlop?
Hisz látod a végét s az alját.
De folytatódni ott fog
benned, hol mások abbahagyták.
A gondolat s a ritmus
ismétlődik kemény szabályban.
Valami ősi rítus
örök dolgok között a tájban.
Az indulat s a szellem
karcsú, tömör formába fogva.
A véges élet ellen,
a végtelen halált tapodva,
végecssé kényszerítve,
és az életet végtelenné,
így emberiesítve
az úrt, s az eget téve szebbé.
Dőlhet a karcsú oszlop,
és meghalhat az egyes ember,
végtelen vágya ott fog
lúktetni örök szerelemmel.*

BEKE SÁNDOR VERSEI

YESTERDAY THE ARTS DIED

In memoriam

Az aranykor széles mennyezetén
Egy félisten-hős s egy madonna.

Nálunk ez a művészet, Maestro,
Michelangelo, Michelangelo.

Eszméink árnyékában kék andrisok,
Megsimogatnak, ha kell, mint mentorok.
Mi már megszoktuk őket, Maestro,
Michelangelo, Michelangelo.

Bakkhosz-arccal a semmibe nézünk,
De a bor keserű feledésünk.
Nekünk olcsó gyógyír ez, Maestro,
Michelangelo, Michelangelo.

Csont nélküli zsírtalan poémák
„Éljen a hős, éljen a nagy király!”
Crescendo, maestoso, Maestro,
Michelangelo, Michelangelo.

Márványok húsából hol a lélek?
Lélekvándorlás? vagy mit beszélnek?
A lélek halott, meghalt, Maestro,
Michelangelo, Michelangelo.

De az eszmék lángját ki oltja ki?
Van-e oly nagy Isten erre, aki?
Művészet lenne ez is, Maestro,
Michelangelo, Michelangelo.

L'art pour l'art temetésen kórusban
Dilettáns próféták szónokolnak.
Ó, yesterday the arts died, Maestro,
Michelangelo, Michelangelo.

Íme, „a hatalmas nem hajlik a jóra”,
De elég máglyán Savonarola.
Hála mindenhatóknak, Maestro!
Michelangelo, Michelangelo.

És lehull az arc a mennyezetről,
Lesz majd, ki semmit se hallott erről.
Hol volt, hol nem volt lidérc, Maestro,
Michelangelo, Michelangelo.

És lesz majd, lesz egy nagy kerek asztal,
Hol művészek ülnek diadallal.
Hol te leszel a Fáklya, Maestro,
Michelangelo, Michelangelo,

RÓZSAKERESZT

Magyartanárom, Fóris Gyula emlékére

Tanár úr, akkora huzat van ebben a református temetőben! A virágok szirma is lepergett a sírhantokról, a koszorúk művirágain gyöngyözik a harmat, s aranymalinkók himnuszai becézgetik a törekény és félénk indulatszókat. A katedra mögött csupán légüres tér maradt, melyben a szellem óriásai vívódnak vétkes önmagukért, vétkes önmagunkért. A HATALMAS MŰ szívébe ködfoszlányok rekedtek mindörökre. És Innen mégis olyan egyszerű minden: az az eldobott és megrozsdászott mellvédő a végvárak fölött, a rózsakereszt-eszmék lampionfényében a megvillanó hóhérpallós suhogása, a faggatás egy franciskánus kolostorban, a világirodalmi ősz Koltón, az örök virrasztás egy néma börtön fölött, a legelső séta emléke a Rue de Lévis-n, az eklogák töprengése egy munkatáborban, a kőbe kalapált gyűlöletek, igen, odalenn, most már a kozmosz koponyáiban, csontvázak xilofonzenéjében, istentelen tömegsírokban, a Házsongárdban, vagy a Kerepesi temetőben... Tanár úr, eszembe jut, hogy az egyik órán valaki benyitott és megkérdezte: vagyunk-e még? Mire a tanár úr intett, hogy várjanak, még nem szabadult fel az osztály, különben is jelesre állnak és maradhatnak még diákjai. A szünetben pedig egy-egy rózsakeresztet csináltunk magunknak, és asztalunkra tettük. És nézegettük és gyönyörködtünk bennük. A tanár úr pedig minduntalan Kazinczyt idézte: Domine frater, sit forti animo*. És így, idézés közben egyszer csak eltűnt. A katedra mögött egy légüres tér maradt, egy idézőjel, egy láthatatlan szellemfolt, ahová időnként mégiscsak vissza-vissza térünk: a salétromos falak közé, a gázolajjal fölmosott padlóra, hogy beüljünk az agyonviselt és telefirkált padokba, és várjuk, hogy a tanár úr lapozza már azt az elkopott, sötétké naplót, hogy fölállhassunk, kezünkben a rózsakereszttel, és felelhessük: Domine frater, sit forti animo! Igen, tanár úr, itt vagyunk még ebben az osztályban. Itt vagyunk még, mint költők baltenyerében az egymást keresztező sorsvonalak...

1989

* Öcsémuram, legyen bátor lélekkel!

1988

* Michelangelo: II. Gyulához

ERDÉLY CÍMERE

Erdély a középkorban nem volt önálló. Magyarországhoz tartozott, így saját címere is csak viszonylag későn alakult ki. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az egyes erdélyi testületek, politikai egységek ne használtak volna saját jelvényekkel ellátott pecsétet már a középkorban is. Az Erdély egészét megjelenítő címer azonban jóval Magyarország három részre szakadását követően, csak a XVI. század végén jelenik meg forrásainkban.

Erdély szimbóluma megjelenésétől kezdve századunkig mindvégig a három politikai „nemzet” (...) jelképeiből kialakított címer volt, amelyet a fejedelmek — később a nagyfejedelmek, magyar, majd román királyok — családi címereivel, illetve az egyes uralkodók más tartományainak címereivel egyesítették.

Így **Báthory Zsigmond** XVI. század végi nagypecsétjén külön pajzsban láthatjuk a fejedelemtől német-római hercegi sasát, mellén (szívpajzsban) a Báthoriak három agyarával, majd a fejedelemtől uralma alatt álló területek, Erdély, Havasalföld és Moldva jelképeit.

Erdély címere már ekkor vágott pajzs; felső mezejében hét (3,3,1) bástya.

Bocskai István címerének alappajzsán Magyarország címerét egyesítette Erdély vágott címerével. Ennek felső mezejében növekvő sással, alsó mezejében két sorban elhelyezett halmokkal, ezek mindenikén egy-egy — összesen hét — bástyával. Bocskai címerének van olyan változata, amelyen az erdélyi címer napja és félholdja nincs feltüntetve. Szerepel viszont valamennyi címerkép változatán — szívpajzsban — családi szimbóluma, a dárdaival ábrázolt — átitott szemű — ágaskodó oroszlán.

Báthory Gábor tallérján sárkánnyal övezett, kerek talpú, sávval vágott pajzsban felül ugyancsak a növekvő sas, alul a hét lebegő bástya látható. Szívpajzsán a családi címer — ezúttal a másik oldalról benyúló — három agyarával. A korai erdélyi címerkép-rázolások közül ez hasonlít a legjobban az 1765-ben megállapított, megállapodott változathoz, bár a nap és a félhold ebben sem szerepel.

Hasonlóképpen családi címerüket szerepeltették Erdély szokásos címerképeivel együtt a XVII. század többi fejedelmei, **Bethlen Gábor**, I. és II. **Rákóczy György**, **Rhédey**, **Barcsay**, **Kemény** és **Apafi**, sőt

még a szabadságharca idején Erdély fejedelmi címét is felvevő II. **Rákóczi Ferenc** is. Az egyes fejedelmek címerein azonban a sas, a nap és a félhold, valamint a hét bástya — vár — elhelyezésének rendje igen változatos.

A török kiűzése után Erdélyt uralmuk alá vonó Habsburg-házbeli királyok egy ideig lényegében a korábbi gyakorlatot követték, a fejedelmek családi címere helyett a német-római birodalmi sást alkalmazták, amely az erdélyi címet a mellén tartotta. Ennél az önállóan alkalmazott erdélyi Habsburg-címerrel azonban sokkal gyakrabban láthatjuk Erdély területén kívül használva Erdély címerét az uralkodóház más országaival és tartományaival egyesítve, ahol esetenként több tucat más címer társaságában fordul elő.

Mária Terézia 1765-ben Erdélyt nagyfejedelemség rangjára emelte. Az ünnepi aktust megörökítő ünnepélyes oklevél lefesti és leírja az új nagyfejedelemség címerét is. A vörös, keskeny pólyával vágott

pajzs felső, kék mezejében vörös nyelvű, fekete, növekvő sas, felette arany naparc és fogyó, ezüst holdsarló lebeg. Alsó mezejében hét (4, 3) vörös, ormós, kétablakos, kapus bástya lebeg. A pajzs felső szélén nagyfejedelmi korona nyugszik. Pajzstartók az Igazság álló és Jutalmazás ülő allegorikus nőalakjai.

Ez a címer lényegében változatlanul érte meg századunkat, mindössze a sást ábrázolják 1896 óta aranysórral és karmokkal, s a növekvő félholdat változtatták egy ideig fogyóra.

Amin már szó volt róla, a címer szimbolikája egyértelműen Erdély három „uralkodó nemzetére” utal. A szászok hét várának magyarázata a legegyszerűbb teoretikus szemmel nézve: névcímerként Erdély egészére utalt felvétele idején. (Erdély német — Siebenbürgen — és latin — Septemcastra — neve hét várat jelent.)

A magyarokat szimbolizáló fekete sas — a madarak királya — eredetileg uralmi szimbólum lehetett. Egyes kutatók Alsó-Fehér megye ugyancsak sasos címerével hozzák kapcsolatba. A nap és a félhold ősi asztrológiai jelképek, a XVI. századtól már a székelységet szimbolizálják.

Bertényi Iván,
a Nemzetközi Heraldikai Akadémia tagja

Reményik Sándor

ERDÉLY MAGYARJAIHOZ

1918 őszén

*Hadd jöjjön hát, aminek jönni kell,
Idők lavináját ernyedő karok
Ha többé fel nem tartják!
De mi simulunk össze, magyarok!
Kiáltó szó ha nem lehetünk már:
Egy titkos társaság legyünk!
Kivándorolni, elbujdosni? Nem!
Mi innen nem megyünk!*

*Nagy szalmatüzek lángjából marad
Szívünkben egy marék izzó parázs —
Égő világoknál ezerszer izzóbb
És izzóbb nála nem lesz semmi más.
Egymás szíve-falán, végzetünk éjén
Egy néma jelszót kikopogtatunk,
Mint jeladást a Katakombák mélyén.
„Magyarok maradunk!”*

*Idők mélyén vajúdnak sok halál,
Sok minden meglehet,
De oly koporsót nem gyárt asztalos,
Mely minket eltemet.
Magyar bárdok ajkán csak újra hajt
Virágot, lombot és-magyar fánk: nyelvünk,
S romolhatatlan erőnk árja zeng:
„Örök az élet bennünk!”*

*Virrasztottunk mi tetszhalottat már!
A lefojtott szó erősebb a jainál,
Nyílt szónál több az allegória
S a vértezett szív a vértezett karnál.
A lefeszített rugó izmai
Nem engednek, de erőt gyűjtnek lassan,
Nagyobb erőt szül nagyobb elnyomás,
Míg döngve visszapattan.*

*Virrasztottunk mi tetszhalottat már,
Álltunk sok vihart, nekünk ez sem új,
Ha kiszaggattak: új gyökeret vertünk.
Mi tudjuk, mit jelent: balszél ha fúj.
Nem tagadom: jöhet még zord idő,
Sok mindent nem lehet majd merni,
Talán szavunk se lesz, jajunk se lesz
Csak a szívünk fog verni.*

De magyarul fog verni!

Koronaórség — korona nélkül

1945. március 28-án 0 óra 30 perctől 1978. január 6.-a délelőttjéig a Magyar Szent Korona nem volt magyar földön. 33 esztendeig nemzetünk legősbibb, legszentebb, legdrágább, legegységesebb ereklyéje nem oltalmazhatta a magyarságot. Elvesztettük a háborút, az ország jelentős részét, nemzeti kincseink zömét, a függetlenségünket, majd az 1956-os forradalom legázolása után tartásunkat, nemzeti öntudatunkat és a jövőbe vetett hitünket is.

Ismét 33 évnek kellett eltelnie a már talán nem is remélt fordulatig. Amikor Jimmy Carter amerikai elnök döntése alapján a Szent Koronát az USA-béli Fort Knox-ból, a többi koronázási jelvénnel együtt, Budapestre szállították, a Rákosi-rendszerrel minőségileg alig különböző Kádár-korszak a „fénykorát” élte. Az emigrációs magyarság nagyobb része tiltakozott is — s ma már tudjuk — joggal. Az Országházban díszes külsőségek között vették át a nemzeti ereklyét — a kommunista vezetők, élükön Apró Antallal!

A Magyar Szent Koronát az átvételt követően azonnal múzeumi karanténba zárták. „Kiállítási tárggyá lealacsonyított ereklye lett a Nemzeti Múzeum kíváncsi tömege számára”. „Eleget kellett tenni a hazai közönség igényének, hogy ezeket a nemzeti ereklyét megtekinthesék” — érvelt Fülep Ferenc, a Nemzeti Múzeum akkori főigazgatója. A koronázási jelvények számára teljesen alkalmatlan helyiséget, a Magyar Nemzeti Múzeum első emeleti dísztermét jelölték ki őrzési helyként, ahol a döbbenetes hozzá nem értés következtében a koronázási palást súlyosan megrongálódott. A múzeumi vezetés azonban nem győzött büszkélkedni azzal, hogy 1978 és 1981 között két és fél millióan tekintették meg a koronázási jelvényeket. Még szakmai körökben sem ismert pontosan a döntés igazi politikai háttere, az azonban bizonyos, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának, Fülep Ferencnek az álláspontja nem tért el az Aczél-vonaltól.

A Szent Korona soha el nem évülő közjogi szerepét mind a politikai vezetők, mind a „hivatásos szakmabeliek” igyekeztek agyonhallgatni, lekicsinyelni és elfeledtetni. Elsősorban „mégiscsak műtárgyról van szó” — hangoztatták öntudatosan, és nem győztek csodálkozni, hogy „az ereklyetisztelet csökevényes formában (sic!) tovább él szekularizált világunkban is”. Okoskodásuknak talán az lehet az alapja, hogy 1918. november 13.-a óta nem érvényesült a királyi uralkodói joga. Az utolsó — 1916-ban megkoronázott — királyunk, IV. Károly ugyanis 1918. novemberében az eckartsau nyilatkozatban valóban lemondott az államügyek viteléről. Sőt, az sem vitás, hogy az 1920: I. tc. IV. Károly uralkodói jogait elvileg is megszüntette. Az 1921: XLVII. tc. pedig kimondja: IV. Károly király uralkodói jogai megszűntek, a királyválasztás joga a nemzetre visszazáll! Ugyanakkor kimondta a törvény azt, hogy a királyság ősi államformája változatlanul fennmarad s ez így is volt 1945-ig. 1946. február 1-én Magyarország köztársaság lett. 1989. október 23-án a 44 esztendő bolsevik diktatúrát ismét felváltotta a köztársasági államforma. Ez a változás azonban, véleményünk szerint nem fosztotta meg a Szent Koronát eredeti funkcióitól.

A Szent Korona-eszme legalább ezer éves, de hét évszázados múltja hitelesen igazolható! A történeti forrásokban már 1202-ben szerepel „a

koronának alávetett népek” kifejezés, 1223-ban pedig „a korona iránti hűtlenség” formula is. A Szent Korona (*Sacra Corona*) kifejezés maga is XIII. századi. IV. Béla uralkodásától (1235-1270) kezdve a korona függetlené vált a király személyétől, azaz, ha úgy tetszik, „jogi személyé” vált. 1256-ban a király így beszél: „irántunk és a korona iránt tanúsított nagy hűség (nobis et coronae tantam fidelitatem fecit)”. A XIII. századtól a tanukat Istenre és a Szent Koronára eskették, a külföldi szerződéseket a Szent Korona nevében kötötték. 1401-ben például Kanizsai János esztergomi érsek a magyar királyság szent koronájának a kancellárja (cancellarius sacrae coronae regni Hungariae), a rendeleteket a Szent Korona tekintélyére hivatkozva adták ki (auctoritate iurisdictionis sacrae coronae).

1517-ben Bécsben jelent meg Werbőczy István Tripartituma s itt olvashatunk először a Szent Korona-tanról, amelynek legfontosabb része így szól: „(a nemzetnek) minden javai és birtoki jogai... Magyarország szent koronájától függenek eredetileg és mindig arra szállnak törvényes birtokosuk magvaszakadtával”. Vagyis: a magyar nemzet a Szent Korona egész teste (corpus totum Sacrae Coronae Regni), amelynek feje az államfő, tagjai pedig a magyar nép fiai. Minden hatalom forrása, birtokosa és kifejezője tehát a Szent Korona. 1945 előtt a magyar bíróságok is a „Szent Korona nevében” hirdettek ítéletet (1930: XXXIV. tc.).

1978. január 6-án a koronázási jelvények visszakérültek Magyarországra s teljesen érthető, hogy ezt követően felgyorsultak a korona-kutatások.

Révay Péter (1568-1622) óta az a nézet uralkodik a hazai és a nemzetközi tudományos életben, hogy a magyar korona két részből áll, úgymint az ún. görög koronából és az ún. latin koronából, bár tételezen

Bakay Kornél (Magyarország)

mindezt csak 1790-ben fejtette ki Weszprémi István. Később kinyilatkoztatták azt, hogy a magyar Szent Korona a „legjobb esetben sem” régebbi a XI. század végénél, azaz nem Szent István király koronájáról van szó.

1979-ben egy, a szakmából elüldözött, intuitív tehetségű művészettörténész, Pap Gábor, akinek tudása, szerényen fogalmazva is, erősen vetekszik a címekkel és rangokkal gazdagon ellátott „hivatalosokéival”, elindította azt a vizsgálat-sorozatot, amely megrendítette az addigi tudományos beton-igazságokat.

A hivatalos és pártszervek 1978 és 1988 között különféle koronabizottságokat hoztak létre (arra érdemes és kevésbé érdemes tagokkal), úgymond: segítő a tudományos kutatásokat. Amikor azonban a nem-hivatásos kutatók a hagyományostól, az elfogadott-tól, a megengedett-től, a veszélytelentől erősen eltérő eredményekre jutottak, mind a „kulturális irányítás”, mind a kiváltságait féltve óvó „szakma” emberei keményen felhőrdültek és dilettánsnak bélyegezték a „külsőket”.

A tárgyilagos ötvös-vizsgálatok, a korszerű mérnöki tanulmányok, a koncepciózus orvosi szakvélemények, a nagyívű művészettörténeti elemzések és az el-nem-kötelezett történészek új adatai nagyon valószínűvé tették, hogy a Szent Korona nem két részből van összerakva, hanem a kezdetektől egységes és oszthatatlan egész és bizvást lehet Szent István király eredeti koronája. Hasonlóképpen a koronához, a koronázási palástról is sikerült valószínűsíteni, hogy eredetileg nem miszeruhának készült, hanem koronázási palástnak, mégpedig Szent Imre herceg számára.

Az új kutatási eredmények egyetemes közkinccsé tétele érdekében egy (angol és német nyelvű) tanulmánygyűjteményt rendeztünk sajtó alá 1987-1991 között „*Sacra Corona Hungariae*” címmel. A 18 szerző által írt vaskos kötet megjelentetését az illetékes szervek és személyek a

A királyi vár Szt. Korona órsége

nyomdába adás pillanatában megátolták! Olyan személyek a szakadatlan gáncsoskodók, akik egyetértenek a „szakértőkkel” abban, hogy az új eredmények, „képtelenségek, abszurdok, dilettáns képzelgések, a koronakutatás vadhajtásai, már-már humoros értelmezések”, azaz „a laikus olvasó megtévesztésére szolgáló blöffök”. Pedig a szakmabeli szakértők csak azért vannak nyeregben, mert csaknem minden közlési és kutatási lehetőség, mint egy monopólium, a kezükben van! Ha egyenlő eséllyel indulhatna minden kutató, függetlenül címétől, rangjától, posztjától, a szakma nagy kinyilatkoztatásainak túlságosan sok babér nem teremne.

A korona őrzése

A Szent Koronát mindig különleges védelem illette meg. Az 1498: IV. tc. 24. cikkelye rendelkezik először arról, hogy az országgyűlés (!) két főrangú koronaőrre válasszon. 1625-től egy önálló katonai egység is a koronaőrök alá volt rendelve, ötven német és ötven magyar katonával. 1608-ban Pozsonyban még csak hatvan fős egység őrizte, 1645-től pedig már kizárólag magyar gránátos őrszázad vigyázta. A Szent Koronát 1848-ban 24 gránátos katona vitte át az épülő Lánchidon.

I. Ferenc József király 1871. május 27-én kelt rendeletével felállította a Magyar Királyi Koronaőrséget, amelyet a Honvédelmi Minisztériumnak alárendelt önálló csapattestnek nyilvánított. A koronaőrséget a Magyar Királyi Honvédség állományából kellett megszervezni.

A koronaőrségnek az egyenruhája 1871-ig gránátos egyenruha volt, az új gálaruhát 1909-ben vezették be. Ezen kívül volt szolgálati és kimenő ruha, azonban — ellentétben a magyar királyi testőrséggel — nem volt menetöltözteték. A gálaruha a sötétzöld díszfövegből állt, felső

A Magyar Szent Korona védelmében (I)

szélén ezüst paszománnyal, a karima előreszén a Szent István rend láncával övezett egyesített címer, baloldalán aranyozott réz madárszárny a kócsagforgó hüvelyé számára, benne fehér kócsagtollak. Kettős újjakkal ellátott zöld posztó díszítve, 3 cm széles ezüst paszományokkal, skófi-umos ezüst gombokkal. A dísznadrág skarlátvörös volt, az oldalvarráson 5 mm széles ezüstsínnyel, az előreszén ezüst paszomány. Az atila fölé került a lehajtott vörös gallér és vörös bélésű fehér posztó körgallér. A díszcsizma festett sárga borjúbőrrel készült. A derékszíj és a kardkötő fehér fénytelen borjúbőrrel készült, arany koronás csattal az öv és ezüst paszománnyal a kardkötő. A koronaőrök szablya sárga veretes barna bőrhüvelyben volt a kardkötőre kapcsolva. Jobb kezükben tartották a 188 cm nyélhosszúságú, 50 cm hosszú és 10,3 cm széles pengéjű vibárdot (vagy alabárdot), amelynek pengéjén az előlapon volt látható Szűz Mária, a gyermek Jézussal, alatta a magyar Szent Korona és I.F.J., a hátlapon az egyesített címer és az 1871-es évszám. A vibárdhoz vibárdbojt is tartozott, ezüsből.

A tiszti ruha lényegében abban különbözött a legénységitől, hogy mind a fővegen, az atilán, mind a nadrágon valódi ezüst sujtások voltak.

A koronaőrség szolgálati öltözeke a következőkből állt: fekete báránnyal kucsma, vörös kalppal, elől sastollal, sötétzöld atila, helyesebben posztózubzony, vörös csizmanadrág meggyvörös zsinózzal, fekete csizma és fekete lakk bőrszíjzat. A derékszíjon magyar címeres patrónáska és bajonett, a kezükben puská. A zöld köpeny gallérján vörös szegély.

A magyar Szent Korona őrzési helye történelmünk során gyakran változott, ám 1790 óta törvény határozta meg, hogy Budán őriztessék: „a szent korona, amely eddig sok veszélyben forgott, és csak az égiek

kedvezéséből maradt meg, a hozzátartozó drágaságokkal együtt az ország szívében, Budán őriztessék, és az országgyűlésig egybegyűlt karok és rendek beleegyezése nélkül (!) soha máshová ne vitessék”. A magyar királyi koronaőrség laktanyája 1900-ban épült meg Budán, a Váralja utca 14. szám alatt. Ugyanekkorra készült el a várpalota Krisztinaváros felőli oldalán a Szent Korona pánclétermé, ahol az 1928: XXV. tc. 8. cikkelye szerint a koronát és a jelvényeket őrizni kellett: „A Szent Koronát és a hozzátartozó drágaságokat *más helyen* és módon tartani és őrizni *nem szabad*, kivéven az 1715: XXXVIII. tc. említett fenyegető veszély és szükség eseteit, amidőn az országgyűlés (!) vagy — halaszthatatlan esetben — a törvényesen kinevezett magyar kir. miniszterelnök intézkedik.”

1900 óta a pánclétermen előtti őrszobában mindig két koronaőr teljesített szolgálatot. A pánclétermenbe csak a két koronaőr és a miniszterelnök léphetett be a koronaőrség parancsnokának a jelenlétében. 1918-ban, amikor a két főrangú koronaőr gr. Ambrózy Gyula és a „legnagyobb magyar” fia, gr. Széchenyi Béla volt, a koronaőrséget a Károlyi-kormány egy nemzeti testőrszázadba olvasztotta be. Kun Bélák bolsevik diktatúrája idején pedig a magyar Szent Koronát százezer frankért el akarták adni Münchenben! A választott koronaőrök és a koronaőrség azonban mindaddig, amíg 1945-ben az új rendszer fel nem számolta a koronaőrséget is, a csendőrséghez hasonlóan, a legválságosabb időkben is megoltalmazták a magyar Szent Koronát.

A magyar királyi koronaőrség 1944. október 16-án a kormányzó parancsát teljesítve, tűzharcba bocsátkozott a várat megszálló németekkel, majd a nyilaskeresztes párt hatalomátvétele után is mindvégig ellátta a korona őrzését, nemes bankói Pajtás Ernő koronaőr ezredes és Vály István koronaőr alezredes vezetésével. Miután Szálasi Ferenc 1944. november 4-én letette az esküt a Szent Korona előtt, november 6-án megkezdődött a koronázási jelvények és a Szent Jobb elmenekítése Budapestről. 1944 november 16-án két koronaőrségi tag a kormánypárti palástot Pannónhalmára szállította. A koronázási jelvényeket először Veszprémbe vitték, majd 1944. december 6-án Kőszegre. A koronaőrség nyolc tagja vigyázta a szállítmányt, míg a koronaőrség és a testőrség felszerelését vonattal szállították. A Szent Korona december 8-ig a kőszegi evangélikus leánygimnázium tornatermében volt, majd a közeli Velem kisközségbe került, ahol december 9-től 1945. március 18-ig rejtgettek. A koronaőrség a földbeájt bunker mellett, egy faházban őrködött éjjel-nappal. 1945. március 18-án a koronázási jelvényeket — majd a Pannónhalmáról időközben átszállított palástot is — visszaszállították Kőszegre a Kálvária-hegy lábánál épített kő és beton bunkerba, ill. a koronázási palástot és a Szent Jobbot a mellette álló Küttel-villába. Innen indultak el 1945. március 27-én éjjel Ausztriába, ahol 1945. április 26-27-e között éjszaka Mattsee község közelében a koronaőrség parancsnoka hat katonájával elárta a Szent Koronát, amelyet azután csak július 25-én ástak ki az amerikai hadsereg katonáinak a jelenlétében. A Szent Koronát, a koronázási jelvényeket és a koronázási palástot 1946-ban az USA-ba szállították, míg a Szent Jobbot 1945. augusztus 19-én visszaadták Magyarországnak.

(Folytatjuk)

A magyar korona

Hírek Kárpátaljáról

1991. szeptember 28-án Beregszászban megalakult a Kárpátaljai Néprajzi Társaság. A társaság célja a magyar népi kultúra értékeinek felkutatása, felgyűjtése, szakszerű feldolgozása és megőrzése, a kutatómunka összefogása és szervezése, az interetnikus kapcsolatok kutatása.

Kárpátalján egyetlen képzett néprajzi szakember sincs, így nagyon fontos lépés a társaság megalakulása. A néprajzi társaság elnökévé Vári Fábrián László balladakutatót, ügyvezető titkárává pedig Bagu Balázs magyartanárt választották.

Ehhez az eseményhez kapcsolódik az az öröndetes tény, hogy 1992-vel Budapesti Néprajzi Látóhatár címmel olyan folyóirat indul, amelynek elsőrendű feladata a határon túli magyar néprajz művelése, publikációs lehetőség megteremtése.

1991. december 8-án Beregszászban megalakult a Kárpátaljai Magyar Pedagógusok Szövetsége, mely a magyar nyelvű oktatás színvonalának emelését tekinti fő feladatának. A szövetség elnökeül Orosz Ildikót, a Nagydobronyi Középiskola (ungvári járás) igazgatóját választották. A szövetség kezdeményezésére január 3-án üléseztek a terület magyar pedagógusai. Szakcsoportokban vitatták meg a legfontosabb tennivalókat.

Immár harmadik éve jelenik meg *Hatodik Síp* címmel a kárpátaljai magyar irodalom fóruma. Ez a lap a régió első és egyetlen irodalmi lapja. Az irodalmi művek publikálásán túl, a lap szerkesztői pályázatokkal, ösztöndíjakkal próbálják elősegíteni a térség irodalmának bekapcsolódását az egyetemes magyar irodalom vérkeringésébe. A kárpátaljai könyvkiadás terén is egyedülálló vállalkozásba kezdett: a *Hatodik Síp* könyveket adott ki ősszel: Nagy Zoltán Mihály: *A sáttán fattya*, Finta Éva: *A lét dicsérete*, Böszörményi Gyula: *Kucó*. Decemberben új kötet került az olvasó karácsonyfájára alá: Balla D. Károly: *Hóban és homokon*. Ez a könyv a költő válogatott és új verseit tartalmazza. És készül már a sorozat új darabja, mely Vári Fábrián László verseit jelenteti meg.

Penckőfer János

Az énekes liturgia megszakítatlan élő hagyományát elsősorban a kolostorok biztosították a bennük tevékenykedő szerzetesek — szerzetesrendek révén. A kanonoki karban a prépost és az olvasókanonok (lector) után, a harmadik helyet az *éneklokanonok* foglalta el. Munkájának megkönnyítésére helyettesít, kiegészítő alkalmazhatott (*succentor*). Egyes helyeken, kisebb iskolákban az énektanítói funkciót a *cantor* töltötte be. Általános európai gyakorlat szerint az énektanítói tevékenység a Nyugatról meghonosodott egyházi zenén, hosszú időn át a gregoriánon alapult. Ez az egységes praxis néhol sajátos helyi elemekkel bővült, mint például a kolozsvári egyházé és a gyulafehérvári katedrálisé. Az egyházzenei tevékenységben az éneklőkanonokok kézíratos, másolatban terjedő énekeskönyveket, gyűjteményeket is hasznosítottak. A könyvalapról István király óta a megyés püspököknek kellett gondoskodniuk. A kolozsmonostori konvent 1426-os könyvjegyzéke 42 kódexet említ, s ebből 12 tartható zeneinek. Ugyanott az 1427-es leltárban kottás himnusz-gyűjtemény is szerepel. A váradi székesegyház Vitéz János idejében nemcsak szertartási ruhákkal edényekkel, hanem finisz graduálékkal, antifonálékkal is ellátták.

Általában 12 körül mozgott az egyes szerzetesrendek közösségének létszáma, de nálunk nagy eltéréseket is mutathatott. Van adatunk arra, hogy 1508-ban az apát mellett mindössze egy-két barát volt, például bencés kolostorban, a perjel (prior), az *őrszerzetes* (custos) mellett akkor is ott találjuk az éneklőszertest (cantor), aki vezette a templomi éneklést, adott esetben a noviciusokat zsolozsmázásra, liturgikus gyakorlatra oktatta.

Az éneklőkanonok kötelességeivel és jogaival kapcsolatban a *Vári Statutumot* idézzük — Legény Dezső nyomán:

„Ő minden szolgálattevőnek fölötté a divinum officiumban (a hivatalos liturgikus kórusban), melyet a nagy templomban nyilvánosan énekelve végeznek. (...) A cantor hivatala, melyet legtöbbször a succentor által szokott gyakorolni, főként abban áll, hogy az officiumot nagytemplomunkban a megfelelő órákban végezzék. (...) A cantorhoz tartozik még a *Pena quam*mal kezdődő rendelkezés végrehajtása is, melyet az officiumban hanyagokkal szemben hoztunk. Azonkívül oktassa a kórusra járó klerikusokat a zene tudományára és az officiumon való helyes éneklésre (bár ezt a cantor rendelkezése és megbízása alapján a succentor szokta gyakorolni). Az említett zenetudományi oktatásra szánt napok a következők: először az Úr születésének ünnepe előtt közvetlen nyolc nap, hasonlóképpen az Úr feltámadásának napja előtti nyolc nap, természetesen virágvasárnap, nagycsütörtök, nagypéntek és nagyszombat kivételével, ugyancsak Szűz Mária öt ünnepét, a szent kereszt felmagasztaltatásának két ünnepét, Keresztelő szent János, szent Mihály, mindszentek, szent Péter és Pál apostolok, szent István, valamint szent László király felemelésének ünnepét megelőző egy-egy nap, hasonlóképpen a saját antifonákkal és responzóriummokkal rendelkező ünnepeket megelőző nap és a vasárnapok számára minden szombat, hacsak nem ütközik valami ünneppel, melyre

a péntek szolgál énekgyakorlásra. A felsoroltak mindegyikén attól kezdve, hogy első rangoztak vesperásra (vecsernyére) egész estig összehívják az iskolásokat, hogy leírják az énekeket az ünnepnapra vagy a következő ünnepekre, ahogyan a succentor jónak látja.

Ugyancsak a cantor gondjára és gondoskodására tartozik a káptalan szempontjából meghatározni, hogy milyen napokon, hogyan rendeződjenek és menjen végbe a kórus. (...)”

A cantor jövedelmei és bevételei: kanonoki osztalék a közös jövedelmekből, azon felül, amit kanonokként kap; ha nem kanonok, a cántorság alapján egy kanonoki porció gyümölcs-, bor- és terménytizedből, minden adójövedelemből, felajánlásokból; Volf nevű fahu, egy szőlő, s a cantori malom. Saját jövedelméből fizeti a succentort. Hasonlóképpen meghatározza ez a fórum a succentor kötelességeit, jogait is.

Tonk Sándor nyilvántartása szerint az 1303 és 1519 közötti időből 35 éneklőkanonokról tudunk. Ezek közül 25-nek az életéről, pályafutásáról alig valamit. A fennmaradó tíz közül hat egyetemi tanulmányokat is folytatott: *Pál* (a bécsi egyetemen, 1387), Bertalan (mindkét jog doktora, 1402), *Antal* (Bécs, Pádua, 1448 előtt), *János* (a szabad művészetek borostyánkőszorúsa, 1593 előtt), *Máté* (kánonjogi doktor 1477 előtt), *Bartholomeus de Moravia* (Bécs, 1505 előtt). Ha az említett 35

Zenetörténetünk

EGYHÁZI ZENE (III)

éneklőkanonokhoz hozzávesszük a lennebb közölt táblázat szereplőit, mintegy félszázra kerekedik ki a névsor.

A kereszténység felvétele utáni századokban számos kolostor keletkezett Erdélyben és Biharban is: 1382-ig tucatsy szerzetesrend fejtette ki nálunk tevékenységét, — közvetve, vagy közvetlenül a gregorián zene eredményeit is népszerűsítette, terjesztette. Ágoston (Dés, Gyulafehérvár, Solymos, Torda), antonita (Segesvár), bencés (Almás, Beszterce, Bulcs, Kolozsmonostor, Szentjobb), ciszterci (Kerc, Várad), domonkos (Beszterce, Brassó, Alvinc, Kecskés, Szeben), johannita (Beszterce, Torda), pálos (Buzgó, Jófa, Kalodva, Kápolna, Remete, Székelyháza), premontrai (Abrány, Almás, Brassó, Várad), vagy ma már ismeretlen rendi hovatartozású szerzetesekről (Szentimre, Szentjános, Ugra) tud a történelem, nem szólva a ferencesekről, akik a legtöbb helyen tevékenykedtek (Beszterce, Gyulafehérvár, Lippa, Várad, Szászsebes, Szászváros, Szatmár, Szeben, Telegd) — később újabb és jelentős székelyházakat építettek pl. Csíksomlyón, Déván, Vajdahunyadon, Székelyudvarhelyen, Kolozsváron.

Békefi Remig, Bunyitai Vince, Bartha Dénes és Thurzó Sándor nyomán két középkori püspöki székhelyünkön: Gyulafehérváron és Nagyváradon munkálkodó éneklőkanonok táblázatát állítottam össze, adott esetben hozzávehetjük Békefi nyomán az aradi és a csanádi, Jakó Zsigmond munkája alapján a kolozsmonostori éneklőkanonokat is. Kövessük a két első:

Nagyvárad:	Gyulafehérvár:
1199 M	
1212-15 Valerian	
	1213 Róbert
1229 Mihály	
1260-79 Iván	
	1264 Gergely
	1265-69 Albert
	1268-79 Regulus
1281-82 János	
1284-88 Iván	
	1287-1301 Gergely
1291 Ivánka	
1294 Iván	
1295-1304 Csanád	
	1304-13 Tamás
1306 Miklós	
1311-15 János	
	1316 Fülöp
1318 Jakab	1318-40 Santos
1319-23 Báthori András*	
1320 Pál	
1325-30 Miklós	
1332-35 Kálmán herceg	
1332-37 Jakab (succentor)	
1339-45 Kistárkányi Fülöp	
	1341-52 Mihály
1344 Jakab (succentor)	
1346-58 Gergely fia László	
	1353 Benedek
	1355-58 Mihály
1357 István (succentor)	

4. KÖZÉPKOR

	1360-67 András
1362-64 István	
1363 Fülöp	
1364-73 István	
1366 György	
1369-71 Kárász Bereck	1369 Antal
	Bertalan
	1370-72 András
1371 Pál fia Demeter (succentor)	
1373 Jakab fia	1373 Máté fia
Jakab	Tamás
	1374-77 Lussatói
	János
	1378-79 Benedek
	1382-94 Lőrinc fia
	László
1384 István	
Bereck	
1386-94 Upori István fia István	
	1394-98 Monich
	János
1395 Domokos	1395-97 Jakab
1396-1405 Lukács	
1399 István (succentor)	
1405-6 Jakab	
1405-27 Dionysos (?)	
1407 Miklós	
1408-21 András	
	1409 György
	1410-15 János
1412-16 János	1416-21 Vajda
	Mihály
1422-25 Miklós	
	1423 Márton
	1424-47 Ródi
	György**

Nagyvárad:	Gyulafehérvár:
1427 Dénes	
1428-33 Miklós fia Antal	
1435-38 Pál	
1439-42 Gál	
1443-66 Gyulay Miklós fia Péter*	
	1448-67 Antal**
	1470 Bertalan
1472 Imre	
1472-76 Márton	
	1476 Máté
1478 András	
1481-83 Farkas Bálint	
	1483-86 Belényesi
	Gergely**
1487-93 Ostfy Miklós	
	1490 János
	(succentor)
	1490-93 Szebeni
	János
	1492 Belényesi
	Gergely
1496 Benedek	
	1498-99 Megyericséy
	János
	1499 Pál
	(succentor)
1503-10 Mihály	
	1504-09 Modrosi
	Bertalan
	1511-15 Gergely
1513-16 Verbai Callixtus	
	1517-20 Gyalui
	Dénes**
1522-24 Szászvárosi	1520-32 Koppáni
Miklós	Gergely**
1525-49 Albertus	
1529-31 Mátyás, zágrábi olasz	
	1536-39 János
	1538-? Salamon
	Simon fia Miklós
1553 Bartholomeus Szegedi	
1554 Albertus de Válaszuth	
1555-57 Kamanczy Gergely	

* = megszakisásokkal

** = Jakó Zsigmondnál is szerepel

A fenti táblázatból két alapvető következtetés vonható le:

1. Találunk olyan éneklőkanonokokat, akik hosszabb időn át végezték zeneoktatói munkájukat. Bevonva ezúttal az aradi és csanádi éneklőkanonokokat itt nem közölt névjegyzékét, a húsz évnél hosszabb tevékenységre emelünk ki néhány példát:

42 év: Miklós, 1358-99 (Csanád)
 32 év: István, 1427-58 (Csanád)
 25 év: Albertus de Válaszuth, 1525-49 (Várad)
 24 év: Mihály, 1334-57 (Csanád), Gyulay Miklós, 1443-66 (Várad)
 23 év: Santos, 1318-40 (Gyulafehérvár), Ródi György, 1424-47 (uo.), Dionysos, 1405-27 (Várad), Lippai Péter 1400-22 (Csanád).

2. A 11. illetőleg a 12. századtól a reformációig, valamint a törökök elfoglalásáig ezeken a fórumokon egyházzenei élet virágzott.

Benkő András

Visszaemlékezések egy sötétebb korra

PÁRHUZAMOK

Amint azt jól tudjuk, 1989-ben megbukott a kommunista diktatúra, de a nacionalizmus nem. Pedig annak is mennie kellett volna, mert alaposan kimutatta mérgefogait... Jól ismert eszközökkel és formákban a Romániában élő nemzetiségek felszámolására törekedett. Előbb a nyelvet hallgattatta el. Azzal párhuzamosan a kulturális, művészeti értékeket hamisították, alakították át, azok elemeit sajátították ki. Az anyanyelvű oktatás minden fokon való leszűkítésével együtt, a művészet, a kultúra értékeit is egyenlővé, román nemzetivé nyilvánították. A nemzetiségi művészet, kultúra, nyelv nem létezett. Csak „cultură românească, pictură românească, folclor românesc” stb. elnevezések lehettek. Még csak a hozzánk nagyon közelálló korondi fazakaság tárgyait is „ceramică românească” néven emlegették. Ez annyira már elfajult, hogy az országban szerte, ahol a korondiak kerámiát árusítottak „ceramică românească” feliratok jeleztek azt.

A fentiekhez társultak azok a legértelmeletlenebb elnevezések, amelyek mélyen sértették nemzeti identitásunkat, mint „magyar nemzetiségű román, német nemzetiségű román, szerb nemzetiségű román”, vagy éppen a „cigány nemzetiségű román”.

Hargita megye iskoláiban, több mint félezer román anyanyelvű pedagógus, misszionárius tanította a román nyelvet mellett az idegen nyelveket, s ezek mellett a matematikát, fizikát, kémiát, földrajzot, történelmet, szaktantárgyakat. Az 1989-es tanév kezdetén csak Hargita megyében 41000 magyar anyanyelvű tanuló tanult román tananyelvű iskolákban! Ezek mellett még több ezer tanuló nem tanulhatta anyanyelvén sem a matematikát, fizikát, esetleg csak az anyanyelvet, a rajz és zenei ismereteket.

Azt is jól tudjuk, hogy állami és kormánypárti utasítások szabályozták az összes elnyomó intézkedéseket. Azt is tudjuk, hogy az úgynevezett 2-es Kabinet találta ki és irányította mindezt.

Hol tartunk ma? Nem sokkal előbb!

A romániai magyarság elleni nyílt nacionalista támadások szinte mindennapi események. Érdemes párhuzamot vonni a diktatúra éveinek megnyilvánulásai és napjaink azonos típusú eseményei között.

A román szélsőségeknek sikerült olyan támadási pontokat, felületeket kiagyalniuk, amelyet a tömeg előtt is igazolni akarnak, hogy cselekvésre készen állhassanak. A szándékot nem lehet leleplezni, annál is inkább, mert az egyértelmű.

Ha jól megfigyeljük a nacionalizmus éppen úgy tozódik, mint a diktatúra idején. Ugyanazok a célkitűzések és az eszközök, csak az intézmények változtak. 1989 előtt az úgynevezett 2. Kabinet, most pedig egyes szélsőséges szervezetek adnak helyet és tartják fenn a megnyilvánulásokat. Véleményem szerint, ha csoda folytán visszaállna a 2. Kabinet, tevékenységét a szélsőséges személyek kintitetésével kezdené. Ezek a személyek, akik naponta megnyilvánulnak, mind egyformán cselekednek, mintha osztálytársaként végezték volna el a diktatúra káderiskoláját, azonos oktatómester irányítása alatt.

Ha a feltételezéseket tovább folytatjuk, akkor az sem kizárt, hogy a diktatúra ideje alatti is éppen a szobanforgó „káderek” tartották fenn hűségükkel, mely nemzeti érzelmeikkel a 2. Kabinetet!

A diktatúrát fenntartók és átélők gondolkodására készítetik a nemzeti kisebbségeket. Nem veszíthetjük el önbizalmunkat, hiszen egyenlő jogúak vagyunk az ország minden állampolgárával. Hiszem, hogy a szélsőséges törekvéseket előbb-utóbb legyőzi a haladás, az európaiság, az emberek közötti közelség.

1991. december 6.

Kardalus János

Írók emlékeznek

Egy gyermekkori emlék

Tíz éves voltam, amikor apám kedves falumban, Mezőpetrin 1931 szeptember éjszakáján, megfogta a kezem és a sűrű harangozás között elindultunk le a Nagy utcán a templomba, hogy elbúcsúztassuk az elmúlt évet és Istentől kérjünk segítséget a következő új évre. Hiszen éppen olyan árvák és kiszolgáltatottak voltunk, mint ma...

Nyíltak-csukódtak a kapuk, ahogy a sűrű és ünnepélyes harangzúgás közben újabb és újabb emberek csatlakoztak az ünnepélyes és szótlan menethez. Mert szótlan volt, mintha összehesztünk volna. Így értünk le a templomhoz. És akkor a falu tiszteletese egy szép bibliai igével elbúcsúztatta az ó-évet. Majd imádkoztunk... Majd ezer torokból hangzott fel a gyönyörű zsoltár:

„Tebenned bízunk elejétől fogva,
Uram Téged tartottunk hajlékunknak.
Mikor még semmi hegyek nem voltak,
Hogy még sem ég, sem föld nem volt formálva
Te voltál és te vagy erős Isten,
És te megmaradsz minden időben.”

És akkor gyermekként megértettem azt is, hogy jövőnk Isten kezében van, csak hinnünk és bízunk kell benne.

A sötét éjszakában csak néhány csillag fénylett, de mi megvidámodott szívvel tértünk haza ugyanolyan szótlan menetben. Mindenki arra gondolt, amire én magam is, a gyermek: mi így együtt milyen erősek vagyunk... Lehet tűzvész, előnhet árvíz; mi egymást nem hagyjuk el...

Talán ezen a sötét éjszakán, míg apám kezét fogtam, értettem meg, hogy tartozom ehhez a néphez. Tartozom ennek a közösségnek azzal, hogy gyönyörű költészetét összegyűjtsem és felmutassam önmagunknak s a világnak: lám, milyen gazdagok vagyunk...

A későbbi életem is ekkor dőlt el. És azóta is, amikor a „Tebenned bízunk”-at énekelem együtt a többiekkel, tudom, hogy a sok megpróbáltatás és kudarc közepette ez a zsoltár tart meg minket...

Nagy Olga

Nagy Olga

3. A SZABADÍTÓ HŐS

Emlékeztek ugye, hogy az iszonyat és a félelem, a sok titokzatos meg ismeretlen erő miatt őseink megteremtették a mindenfajta gonosz lényeket. Az ősember mindent elképzelt, mindent megszemélyesített. Ám az emberi lélek, s ez éppen Isten tervezte így, nem tudja elviselni tartósan a félelmet, keresi a szabadulást, azt, hogy megnyugodjék, hogy ne féljen. Így született meg már az ősember képzetében egy olyan csodálatos szellemi lény, aki az embert segíti, megszabadítja a rossztól. Aki erős és hatalmas, ugyanakkor jó és az ember barátja.

Az idők során minden nép így vagy úgy elképzelte a maga szabadító hősét, az ember barátját. A régi görögök így képzeltek el Prométheusz, azt a csodálatos Istent, aki nagy volt és hatalmas, ám az emberek kedvéért lelopja az égből a tüzet, s attól kezdve az emberek fazakasedényeket készítettek, a vasat és ércet feldolgozták s munkaeszközöket készítettek, a tűznél melegedtek, az világított nekik az éjszakában. Ezzel kezdődött meg az emberi kultúra. Így lett Prométheusz az ember barátja. A mese hőse is ilyen erős és hatalmas, csak félig ember, félig pedig valamilyen titokzatos lény. Ilyen volt Fehérlófia, egy fehér kanca gyermeke; ilyen volt Zöldmezőszármája; ilyen volt Borsszem Jankó vagy Babszem Jankó. Ezek a hősök nem is hasonlítottak egymásra, de abban megegyeztek, hogy csodálatos módon születtek, rendkívüliek voltak, többek, mint az ember. Virág Péter például úgy született, hogy anyja virágot szagolt meg; Babszem Jankó meg úgy, hogy anyja egy babot nyelt le. Az ősember így akarta kifejezni azt, hogy ezek a hősök mások voltak, mint az ember, valamiképpen többek voltak.

De másban is különböztek az embertől. Például volt olyan hős, hogy homlokán a Nap ragyogott, másnak csillag volt a két vállán, volt olyan hős, akinek a neve a talpára volt írva. Ezek a hősök hatalmas erővel bírtak. Erejükre azért volt szükség, mert hiszen sárkányokkal és ördögökkel verekedtek meg.

Az emberek pedig bíztak ezekben a hősökben. Hiszen ők voltak azok, akik leszálltak az Alvilágra, hogy megküzdjenek a sárkányokkal; ők szereztek vissza az égbe a Napot, Holdat és a csillagokat, melyeket a sárkány ellopott; ők mentették meg az ország népét a sárkánytól, aki elrabolta a vizet... és így tovább.

De a hős rendkívüliségének még sok más jegye is van. Így például volt olyan hős, aki egy perc alatt annyit nőtt, mint más gyermek egy nap alatt; egy nap pedig annyit, mint más egy év alatt és így tovább. Mindezzel a népi képzet azt akarta kifejezni, hogy a hős rendkívüli, több, mint ember: egyszóval a hős csodálatos. Egy cigánymesében a hős születését így mondták el: „Olyan volt, mint a Hold. Tiszta ezüst királyfi. A fején korona.” Van olyan hős, aki gyöngyöt sír; más pedig ha nevet, kisüt a Nap, ha sír, árvíz önti el a helyet...

Mindezek a hős rendkívüliséget akarják kifejezni, mert csak így képesek a világban levő romlást megállítani.

Ilyen csodálatos hősöket képzel el magának az ember, hiszen a félelme is nagy volt, a gonoszok is rettenetesen voltak, ehhez képest kellett megteremtenie azt a nagyszerű, emberfeletti hőst, aki őt megmentheti.

Később, majd meglátjátok, ahogy az ember mind többet ismer meg a világból, mind kevésbé látja félelmetesnek azt, és a hős is mindinkább kezd majd hasonlítani az emberhez. S hovatovább mindinkább a hős lesz a mi példánk is becstelében, helytállásban. Ám sok tízezer év kellett ahhoz, míg a félig isten, félig emberből vitéz, bátor, igaz emberré, mindnyájunk példaképévé vált.

(folytatjuk)

Ráduly János gyermekversei

Csillagvers

A csillag-ló csillagfüvet
legelész,
csillagréten csillagpásztor
heverész.

Csillagmesét hallgatnak a
csillagok,
a csillaghős a mesében
én vagyok.

Zajlik a jég

Megreccsent a tél hatalma,
zajlik a jég a vízen,
bolyhosodó fények által
százszorszebb tavasz üzen.

Tavaszi vers

Méz-illata van a szélnek,
virág-pamacsok a fán,
hallod, méhek döngicsélnek,
a Nap koszorúsleány.

Harmadnapra

A nagypénteki ájtatosság ideje alatt még az anyaföld is boldogan áldozott. A bőségi szítálás egyre könnyítette az elők világát. Szinte szakadt a víz. A föld felvert pora most függő mosódott régi otthonába. Minden könnyezett. A természet megtisztult, s megbocsátott az embereknek. A mindenek mélyéről feltörő tavasz sóhajtása lengte be az egész vidéket.

Valahol elszakadt egy lélekpánya.

Nagyot határozott az ifjú, hát férfiasan lépkedett. Még bimbózó vágyát csikó teste az izmós úton biztosan vitte. Sietett. A párás nedvességben alig mozdultak az emberek. A templomnál letért, s az arcát odatartotta az égnek, mert óhajította gyermekkorai játékát — az esőcseppek pillanat-csókját. Most ült legfeljebb az a régi csók.

— Jaj, bocsánat — mondta hangosan, mert váratlanul egy öregbe ütközött.

Ment volna tovább, de a fényes kockakő megfogta a lábát. S megfogta a repedezett arc, a hűséges szem. A négyszög alakú meszes bajuszka. Az öreg legfelül is begombolta az ingét: madárszárnnyal a két kis gallér. Gyenge, galamb-haja oldalra szállt.

— Semmi baj. Csak elkéstem a miséről. Pedig ünnep van. — És eltűnt az égi áldásban.

„Mennyire erős egy lélekpánya!” — gondolta az ifjú, s ólmos lábakkal indult tovább. Már nem érdekelt az eső. „Kire emlékeztet az öreg sugárzó tisztasága?”

Hirtelen megszokott...

...A csatoma habzó forrása a fején tört szilánkokra — nem tudott kitérni alóla. Csak mosta, mosta ez a földi valóság. Ruhája átázott, már a bőre alá is beszivárgott a nedvesség. Hajának tincsei apró erecskék, majd patakocskák lettek; minden megáradt és kavargott körülötte. Lába alól a tengerár kimosta a biztonságot, már ő maga is vízcsepp lett, kigömbölyödött, elnehezült, és belefojt a járda melletti gyülekezet medrébe.

Testvéreként fogadták. Körbeölelték, ő maga is átkaolta társait. Az együvé tartozás sokszorozta erjét. Érezte a tömeg mindent elsöprő lendületét, s ettől szinte félt.

Megindult az özőn, hogy egyszer majd megérkezzenek a mindenek kezdetéhez. Valódi lelkesedéssel látott neki. Már az első akadályokat sikerrel vette, kikerülte a lekötő erőket, társait ügyesen segítette. Megkerülték a parkot, ahol még két gyülekezet csatlakozott hozzájuk. Öröme hiánytalan volt.

A baj akkor kezdődött, mikor társai követelték, hogy hangjával erősítse kiabáló igazukat. Nem tudta megtenni.

Fokozatosan a legnehezebb helyekre sodorták. Gyanakodva lesték, miért néz a magasba. S ő látta a légbe felhúzott esélenségeket, a torz viszonyulások teremtményeit. Az egység feldaraboltságot. Sejtette azt a hatalmas távolságot, ami a lakók közé merevedett. Társai figyelmeztették, hogy itt nem a magasban, hanem a mélyben kell az értelmet keresnie.

Az ár mindent söpört, ami útjába került.

Amikor kiértek a szabadba, megjött az iránytól. Bántotta a lelkiismeret, rosszat sejtett. Kétségbeesetten kapaszkodott, hol egy gyökérbe, hol egy kőbe. De mindig magukkal ragadták a többiek. Ha egyszer befogadták, kövesse a többség akaratát.

Belédöbbsen a felismerés: ő is a mindenek kezdetéhez igyekszik. De nem ezen az úton, nem ilyen áron! Most már nem a hangos kórusra figyelt, hanem a belső suttogásra. Végre talált egy lehetőséget, egy kicsike helyet. Elfoglalta, aztán megkezdte az első saját, külön útját. Teljes ismeretlenségben haladt, csak az ösztöneire támaszkodhatott. Vállát nem támogatta váll, járatlan helyeket kellett meghódítania. Mögötte viszont egyre többen sorakoztak fel. Segítségüket nem, csak jelenlétüket érezte. Amikor könnyebben jutott már előre, segítők is akadtak. Váratlanul és valamennyien egyszerre kerültek a hús-kupola alá.

Tisztán érezte a többszölamú csend mindenekhez emelő zenéjét...

— Fiam! — kiáltott anyja, aki a templomból kilépve azonnal észrevette. — Mi történt veled? Hova készülsz?

Az ifjú újra biztosan állt a lábán.

— Megcsúsztam és elestem. Pont a csatoma alá. Nem megyek sehová. Megérkeztem.

Együtt indultak haza. A sarkon megfordult az ifjú, s újra látni vélte a bicegő öreg. A galambtisztaságú sugárzást. Minden eszébe jutott.

— Milyen ünnep is van ma? — kérdezte mégis az édesanyját.

— Nagypéntek. Majd lassan hozzátette: — Ezen a napon született nagyapó. Emlékszel, mit meséltél halála után? Hogy beköltözött a kútba. A kupolás kútunkba.

A fiú nem szólt, hisz úgysem értenék meg. Élesen látta nagyapó repedezett arcát, hűséges tekintetét. A négyszög alakú meszes bajuszka. A madárszárnnyal a két kis gallér.

...A nagypénteki ájtatosság után csendben lépdelt anya és fia. A mindenek mélyéről feltörő tavasz sóhajtása lengte be az egész vidéket.

SZÉKELY ÚTKERESŐ

Irodalmi és művelődési folyóirat

Megjelenik kéthavonta

Főszerkesztő:

BEKE SÁNDOR

Szerkesztőség:

BALÁZSI DÉNES

CSOMORTÁNI MAGDOLNA

GYÖNGYÖSSY JÁNOS

KELEMEN KATALIN

KOZMA MÁRIA

RÓTH ANDRÁS LAJOS

Állandó munkatársak:

Beregszász (Kárpátalja)
PENCKŐFER JÁNOS

NAGY OLGA
TÓKÉS ISTVÁN

Brassó
LENDVAY ÉVA

Margitta
PAPP ATTILA

Budapest
BAKAY KORNÉL
BALÁZS GÉZA
GYÁRFÁS ENDRE
NAGY GÁSPÁR

Marosvásárhely
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
TÖRÖK LÁSZLÓ

Bukarest
BARABÁS ISTVÁN
CSEKE GÁBOR

Miskolc
HAJDU GÁBOR
HORPÁCSI SÁNDOR

Csiksztereda
KARDALUS JÁNOS
SZŐCS JÁNOS

Nagyvárad
FÁBIÁN IMRE
GITTAI ISTVÁN
JAKOBOVITS MIKLÓS

Gbelce (Csehszlovákia)
LISZKA JÓZSEF

Sepsiszentgyörgy
MÉSZELY JÓZSEF
VERESS DÁNIEL
ZSIGMOND GYÖZÖ

Gyimesközéplek
TANKÓ GYULA

Halmaj (Magyarország)
CSEH KÁROLY

Székelykeresztúr
FEKETE JÁNOS
GÁLFALVI SÁNDOR

Kibéd
RÁDULY JÁNOS

Székelyudvarhely
FERENCZI GÉZA

Kolozsvár
BALOGH EDGÁR
BENKŐ ANDRÁS
CSEKE PÉTER
EGYED ÁKOS
FERENCZI ISTVÁN
FODOR SÁNDOR
IMREH ISTVÁN

HUBBES ÉVA
KOMORÓCZY GYÖRGY
KOVÁCS SÁNDOR
LŐRINCZ GYÖRGY
LŐRINCZ JÓZSEF
SZABÓ BARNÁ
VOFKORI GYÖRGY
VOFKORI LÁSZLÓ

Kiadja az ERDÉLYI GONDOLAT KIADÓ Kft.
Felelős kiadó: **BEKE SÁNDOR**

A szerkesztőség címe: **4150 Székelyudvarhely**

Szabók u. 10/6, Ro

Levélcím: **4150 Székelyudvarhely, Postafiók 40, RO.**
Anyagi támogatásukat a következő folyószámukra tehetik:
40.72.2.02.1.91. Kereskedelmi Bank Székelyudvarhely
Folyóiratunk kapható a könyvesboltokban.

Terjeszti, és belföldi megrendeléseket

elfogad a cikkszeredai ZENIT Rt.

(Petőfi u. 10. szám 4100 Csiksztereda, RO)

Számunk szponzora a székelyudvarhelyi

AKARAT SZÖVETKEZET

Szedi és nyomja a székelyudvarhelyi

INFOPRESS Rt.

A MOLDAVI CSÁNGÓ MAGYAROKRÓL

„Mi, Bákó vármegyebeli magyarok”

Mikor és miért kezdték csángóknak hívni a moldvai magyarokat? Annyi bizonyos, hogy a madéfalvi veszedelmet (1764) megelőzően az okiratokban etnikai csoport neveként nem találkoztunk az elnevezéssel. 1745-48-ban három moldvai Gyimesen élő katolikus vallású családot jegyeztek be a somlyói anyakönyvbe, ezzel egy időben a szenttamási Boros Ferenc három, Gyimesen, a Tatros vize mellett lakó moldvai magyar jobbágjáról beszél. Az 1760-1800 közötti időből 39 gyimesloki házaspár nevét írták be a csíkszentmihályi, a rákosi és a somlyói anyakönyvbe. Nevük mellé legfennebb az került, hogy zsellér (inquilinus), de az, hogy csángó, az nem.

Zöld Péter, aki 1764-68 között, a madéfalvi vérengzést követően menekülteként élt Moldvában, egy 1781-ben keltezett írásában mondja róluk, hogy csángó-magyaroknak hívják.

A Székely határőrség szervezésének már a kezdetén (1762), Moldva irányába megindult a kivándorlás, amely a madéfalvi mészárlás után áradattá nőtt. Csíkból, Háromszékről sokezeren bújdostak el. A csángó népköltészetben remekművek tanuskodnak arról a lelki válságról, arról a legmélyebb emberi fájdalomról, amit a kivándorlás, a tragikus események váltottak ki: „Mikor Csíkból elindultam, / színyem se volt úgy búszultam, / A lábam megporosodott, / Űdöm nem volt, hogy lepalljam. // Idegen földre siettem, / Met hazámban nem élhettem, / Idegen föld, idegen föld / Mind megetted a lelkemet.”

Miért volt Moldva földje a céljuk azoknak, akik hazájukban nem élhettek? Közel volt, és ott egyből szót érthettek. Nem kellett feldaniuk az anyanyelvüket, s így lelküknek, személyiségüknek nagyobb darabját őrizhették meg. Egy másik ok a moldvai románok által tanúsított tolerancia volt. Sok évszázados hagyománya volt ott az együttélésnek. Moldva jó termőföldje is letelepedésre bírhatta a vándorokat. Ott a megalázások után egy időre menedékre találtak.

Máig való fennmaradásuk éppen a székely bevándorlásnak köszönhető. De más okai is vannak: annak ellenére, hogy legtöbb papjuk idegen, más anyanyelvű volt, mindig tevékenykedett közöttük (a XVII-XIX. századra gondolok), kántorok, tanítók, akik magyarul tanították őket, imát mondani, egyházi énekeket énekelni. És mindezek mellett a moldvai csángó-magyarokban erős önmegtartó erő is volt. Volt. Hogy jószerevével csak volt, azon ne csodálkozzon senki. A csoda az, hogy megfogya és megtörve, de még vannak. A legelején feltett kérdéshez visszakanyarodva mondjuk el, hogy éppen a XVIII. század végén írt két útleírásban olvashatunk a gyimesiekről. Az egyiket Teleki Domokos (1796), a másikat Teleki József tollából (1799). Idézzük őket: „... a Gyimes-Lunkai lakosokat a csíkiak csángóknak nevezik, mivel ők vándorló emberek, lakhelyeiket gyakran elhagyják...” (T.D.). A másik úgy szól: „Közel a Passzushoz (a szoroshoz) lakosokra találunk, házaik széjjel vagynak, székelek, Csíkból vonták meg ide magukat, némelyek Moldvából is jönnek vissza az kivándorlott székelyek. Ezen lakosokat csángóknak szokták nevezni”.

Még hozzáfűzzük, hogy anyakönyvben, éspedig a csíkszentmihályiban, először (1818) egy gyimesi házaspár neve mellé írták a csángó szót, oda ahová máskor a zsellér, vagy a vidéki (provinciales) szó került. A forrásokból az a következtetés vonható le, hogy a csángó nevet legelőször a csíkiak (és talán a háronszékiek?) a szülőföldjüket elhagyni kényszerülő székelyeknek adták. És ezt általánosították, kiterjesztették az egész moldvai magyarságra, majd másokra is (pl. a hétfalusiakra). Ritkábban, más vélemények között, olyan érvelést is hallani, hogy tulajdonképpen a Moldvába vándorolt székelyek nevezték így a szakirodalomban északi és déli csángóként ismert csoportok tagjait, az erősen régiés és ezért különösnek tűnő beszédük miatt. Őseik jöttek legkorábban ide. Településeik közül csak Szabófalvát (Sabaoani), Bargoványt (Bargaoani), Bogdánfalvát (Valea Seaca), Trunkót (Galbeni) és Nagypatakot (Valea Mare) említjük, míg a székelyes csángó falvak közül: Lészped, Lujzi-Kalagor, Gyoszen (Geoseni), Forrófalva (Faraoani), Klézse (Cleja), Somoska (Somusca), Akna (TG. Ocna), Tatros (Tg. Trotus) valamint a Tázló melléki Frumosza (Frumoasa) és Pusztina (Pustiana) helységeket soroljuk fel.

Egy 1832-es tanúvallomás jól rávilágít arra, hogy a székely kivándorlás tovább folytatódott: „Az én nevem Sebestyén János, ...Moldvában feleségem után Vadána Jánosnak is hívják, születésemre nézve vagyok mindszenti”. Ugyancsak csíki születésű volt még 10 kihallgatott tanú.

Az alábbi magyar nyelvű folyamodvány 1838-ban, Bákóban íródott: „Kedves Vándorfalvi Megye Biró uram Istentől minden jót kívánunk kegyelmeteknek és nagy szeretettel kérjük, hogy Istenért, s mű szegény nyomorultakért tegyenek összevgyűlést... Maga adgya ezen levelünknek értelmét tudokra a többi Megye Biráknak, hogy semmit ne féljenek valami csaláságtól, hanem a Moldvai Bákó Vármegyebeli Magyarok Mosiájáról adott régi Donationalis (adomány) levelet, mely a somlyói parochialis háznál tartatik... adgyanak kezünkben, mivel rabokhoz hasonló ínségbe estünk jószágostól, az istentelen Boér kézbe és őseinkről maradt jószágunkról kemény szolgálatot teszünk.”

Aláírják: Stefanus Szarka, bákói kántor, György Moján Péter, Szaszko Péter, Gábor Márton, Lupuj vagy Farkas Antal, Petrás Ferenc, Butak vagy György Moján András, „kik nevünket megírtuk az egész Nemzetiség Nevében”.

A jócskán lerövidített szöveg így is meggyőző érv a Bákó megyei magyarok nemzeti-ségi eredettudata mellett.

Tulajdonképpen csak végig tallóztunk egy (részben) képzeletbeli csángó-magyar okmánytáron. Arra kerestünk választ, hogy miképpen alakult a sorsa a moldvai csángó-magyságnak. Öntudatlan tömeg volt-e, amely azt sem tudta, hogy ki és mi ő, vagy igenis vállalta etnikumát, nemzetiségét. Vállalta, amíg tehette, amíg jórészt rajta kívülálló erők, hatalmak fel nem morzsolták erejét, ki nem lugozták nemzetiségi tudatát.

(folytatjuk)

AZ ERDELYI GONDOLAT KIADO
gondozásában megjelent:

Kapható a könyvesboltokban.